

Kocatepe İslami İlimler Dergisi
Journal of Kocatepe Islamic Sciences

e-ISSN: 2757-8399

cilt/volume: 6 • Özel Sayı/Special Issue • (Ekim/October): 64-91


**Üniversite Öğrencilerinin İslam İktisadı ve Finansı
Eğitimine Bakış Açılarının Tespit Edilmesi**

*Determining University Students' Perspectives on Islamic
Economics and Finance Education*

Muhammet Fatih CANBAZ

Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Gerede Uygulamalı Bilimler Fakültesi
Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı

Assoc. Prof. Bolu Abant İzzet Baysal University, Gerede Faculty of Applied Sciences
Bolu/Türkiye

 muhammetfatih.canbaz@ibu.edu.tr  orcid.org/0000-0002-4711-3489

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 01.08.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 21.09.2023

Yayın Tarihi / Published: 15.10.2023

Atıf: Canbaz, Muhammet Fatih. "Üniversite Öğrencilerinin İslam İktisadı ve Finansı Eğitimine Bakış Açılarının Tespit Edilmesi". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 6/ Özel Sayı (Ekim 2023), 64-91. <https://doi.org/10.52637/kiid.1335907>

Cite as: Canbaz, Muhammet Fatih. "Determining University Students' Perspectives on Islamic Economics and Finance Education". *Journal of Kocatepe Islamic Sciences* 6/Special Issue (October 2023), 64-91. <https://doi.org/10.52637/kiid.1335907>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayıncı/Publisher: Afyon Kocatepe University • <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kiid>• kiid@aku.edu.tr



© Muhammet Fatih CANBAZ | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Üniversite Öğrencilerinin İslam İktisadı ve Finansı Eğitimine Bakış Açılarının Tespit Edilmesi*

Öz

Türkiye’de Katılım bankacılığı (İslami Bankacılık) sektörü 2005 yılından günümüze yıllık ortalama %23 büyüme gösterirken aynı dönemde geleneksel bankacılık %17 oranında büyüme kaydetmiştir. Katılım Finansın bu hızlı gelişiminin sonucunda şube sayısında ve personel ihtiyacında artışlar olmuştur. Sektör, çalışanlarını genellikle işletme, iktisat, finans ve bankacılık gibi bölümlerden temin ederken sosyal bilimlerde İslami finans ve katılım bankacılığı eğitimleri henüz erken aşamasını yaşamaktadır. Erken aşama olarak nitelendirilen dönemde verilen eğitimlerin geri bildirimleri ise henüz olgunlaşmamıştır. Bu çalışmanın amacı üniversitelerin farklı programlarında İslam İktisadı ve Finansı kapsamında eğitim alan öğrencilerin aldıkları derslere ilişkin bakış açılarının araştırılmasıdır. Bu vesileyle öğrencilerin derslere olan ilgi ve sevgisi araştırılırken kariyer beklentilerinde değişimler anlaşılmasına çalışılmıştır. Çalışmada Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Finans ve Bankacılık Anabilim dalı öğrencileri öncelikli örneklem olarak ele alınmıştır. Ardından daha fazla öğrenciye ulaşmak adına sosyal medya aracılığıyla ek veri toplanmıştır. Anketler kolayda örneklem yöntemi ile toplanmış olup 109 öğrenci çalışmaya dahil edilmiştir. Anketlerden elde edilen veriler normallik normal dağılımadığı için Frekans Analizi, Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis H, ve one-way ANOVA: post hoc/Tamane’s T2 analiz teknikleri uygulanmıştır. Demografik analizde, katılımcıların %68 erkek %32 kadın olduğu görülmüştür. Alana ilginin erkeklerde yoğunlaştığı düşünülebilir. 28 yaş ve üzeri katılımcıların %62’lik oranla yüksek seviyede olduğu ve lisansüstü eğitimin programlarından daha fazla veri toplandığı anlaşılmıştır. Öğrencilerin büyük kısmı Marmara ve Karadeniz bölgesinde eğitim görmektedir. Demografik sorular akabinde katılımcılara bazı önemli sorular sorularak İİF alanıyla olan ilişkilerinin ve ilgi düzeylerini belirtmeleri istenmiştir. Bu sorulara verilen cevaplardan tüm katılımcıların %87’si İİF alanında çalışmayı arzuladığını ve %73 seviyesinde İslam İktisadı Finansına ilgi duyduğunu belirtmişlerdir. Bu ön bilgi sonrası İslam İktisadı ve Finansı Derslerine Bakış Açılarının Tespiti adına oluşturulan ölçekte toplamda 40 adet ifade yer almıştır. Bu ifadeler ise 7 farklı boyuta indirgenmiştir. Boyutlar şu şekildedir: Derslere Sevgi Boyutu, Dersleri Faydalı Bulma Boyutu, Dersleri Gerekli Bulma Boyutu, İlgi Alanına Girme Boyutu, Öğrenme Arzusu Boyutu, Derslerin Zorluğu Boyutu, Kariyer Katkısı Boyutu. Boyutlar özelinde yapılan analizler sonucunda öğrenciler; %73 oranında dersleri ve alanı sevdiğini, %85 oranında dersleri faydalı bulduğunu, %86 oranında derslerin gerekli olduğunu, %81 oranında ilgi alanına girdiğini, %85 oranında öğrenme arzusuna sahip olduklarını, %81 oranında derslerin zor olmadığını ve %76 oranında ise kariyerlerinde bu alanın etkili olacağını ifade etmiştir. İslam İktisadı ve finansına olumsuz tutum gösteren katılımcıların %7 ile %16 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Kararsızlar da olumsuz tutum gösterenlere eklendiğinde ortalama %20 bir kayıp olduğu görülmüştür. İlgili tarafların kazanılması adına çalışmalar yapılması gerekmektedir. Araştırmanın temel sorusu olan “Öğrencilerin İslam İktisadı ve Finansı derslerine bakış açıları nedir” sorusuna nihai aşamada yüksek oranda olumlu olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Bakış açılarının gruplar arasında farklılıklar gösterip göstermediğine ilişkin analizde ise eğitim alınan programın daha yüksek bir eğitim programı olması halinde bakış açısının pozitif yönde eğilim gösterdiği tespit edilmiştir. YL ve Doktora öğrencileri Lisans ve Ön Lisans öğrencilerinden tutum noktasında farklılaşmaktadır. Bu veriden hareketle İİF eğitimlerinin öğrencilere erken aşamada verilmesi bakış açısının ve ilginin daha olumlu hale getirilmesine katkı sağlayacaktır. Tüm sorular dikkate alınarak bir ortalama alındığında ise öğrencilerin İslam İktisadı ve Finansı kapsamına giren derslere ilişkin bakış açılarının %80 olumlu ve %20 oranında ise kararsız/olumsuz olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam İktisadı ve Finansı, Katılım Finans, Üniversite Öğrencisi, Derslere İlgi, Derslere Bakış açısı.

* Bu çalışma Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu’nun (Protokol NO. 2023/309) 07.08.2023 tarihli ve 2023/06 toplantısında değerlendirilerek onay almıştır.

Determining University Students' Perspectives on Islamic Economics and Finance Education*

Abstract

In Turkey, Islamic banking (participation banking) has exhibited an annual average growth of 23% from 2005 to the present, while traditional banking showed a growth rate of 17% during the same period. With the rapid development of Participation Finance, the need for new branch openings and personnel has increased. The sector generally recruits its employees from departments such as business, economics, finance, and banking, while education in Islamic finance and participation banking within the social sciences is still in its early stages. During this early phase of education, feedback on the training provided has not yet been established. This study explores the perspectives of students who have received education in Islamic economics and finance from different university programs. This study also seeks to understand changes in students' interest and passion for these subjects and their career expectations. This study aims to explore the perspectives of university students who have received education in Islamic economics and finance within different university programs. In doing so, the research investigates students' interest and affection toward the courses, and any changes in their career expectations. This study primarily focuses on students from the Department of Finance and Banking at Bolu Abant İzzet Baysal University, and additional data was collected through social media to expand the sample size. Surveys were conducted using the convenience sampling method, and 109 students were included in the study. The data obtained from the surveys did not follow a normal distribution; therefore, frequency analysis, Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis H, and one-way ANOVA: post hoc/Tamane's T2 analysis techniques were applied. In the demographic analysis, it was observed that 68% of the participants were male and 32% were female, higher interest in the field among male students. Moreover, 62% of the participants were aged 28 years and above, indicating a higher participation of older students, especially in graduate programs. The majority of students studied in the Marmara and Black Sea regions. After the demographic questions, participants were asked important questions to indicate their relationship with the Islamic Economics and Finance field and their level of interest. Based on the responses, 87% of all participants expressed a desire to work in the Islamic Economics and Finance field, and 73% indicated an interest in the subject. Following this preliminary information, a scale was created to determine students' perspectives on Islamic Economics and Finance courses. The scale consisted of 40 statements, which were categorized into seven dimensions as follows: Affection for Courses, Perception of Course Utility, Perception of Course Necessity, Relevance to Interest Area, Desire for Learning, Course Difficulty, and Career Contribution. Based on the analyses conducted for each dimension, students expressed the following perspectives on Islamic Economics and Finance courses: 73% of students stated that they enjoyed the courses and the field. 85% found the courses to be beneficial. 86% perceived the courses as necessary. 81% felt that the courses were relevant to their interest area. 85% had a strong desire to learn. 81% did not find the courses difficult. 76% believed that these courses would have a positive impact on their careers. Additionally, the percentage of participants displaying a negative attitude toward Islamic Economics and Finance ranged from 7% to 16%. When considering undecided participants in the negative attitude group, the overall rate of disapproval reached approximately 20%. It is essential to conduct further work to engage and address the concerns of the relevant parties. Regarding the main research question, "What are the perspectives of students on Islamic Economics and Finance courses?", the study concluded that the responses were significantly positive. The analysis of whether perspectives differed among different groups showed that students from higher education programs had a more positive outlook. Master's and Doctoral students had different perspectives compared with undergraduate and associate degree students. Based on this finding, providing Islamic Economics and Finance education to students at an early stage could contribute to a more positive perspective and increased interest. Taking all the questions into account, the overall average percentage of students having a positive perspective on courses related to Islamic Economics and Finance was 80%, while 20% were undecided or held negative views.

Keywords: Islamic Economics and Finance, Islamic Finance, University Student, Interest in Courses, Perspective on Courses.

* This study has been approved by the Bolu Abant İzzet Baysal University Social Sciences Human Research Ethics Committee, in accordance with the decision dated 08/09/2023, numbered 2023/08.

GİRİŞ

Üniversitelerin lisans ve lisansüstü programlarında İslam İktisadı ve Finansına (İİF) ilişkin eğitim faaliyetlerinin son yıllarda daha çok yürütüldüğü görülmektedir. Sakarya, İstanbul Sebahattin Zaim ve Konya Karatay Üniversitelerinde “*İslam İktisadı ve Finans*” bölümlerinde lisans eğitimleri verilirken birçok alternatif üniversitede de lisansüstü eğitimler yürütülmektedir. İİF üst başlığı altında lisansüstü (yüksek lisans + doktora) eğitimler;

- *İslam İktisadı,*
- *İslam Ekonomisi ve Finansı,*
- *İslam İktisadı ve Hukuku,*
- *İslam İktisadı ve Katılım Bankacılığı,*
- *İslami Bankacılık ve Finans,*
- *İslami Finans ve Ekonomi,*
- *Finans ve Katılım Bankacılığı ve*
- *Katılım Bankacılığı* gibi farklı adlandırmalarla benzer eğitim içerikleri sunmaktadır.

İİF lisans düzey eğitimlerine 2020 yılı itibariyle 54, 2021 yılı itibariyle 48 ve 2022’de ise 96 öğrenci kaydolmuştur.¹ Lisansüstü eğitimlerde ise rakam çok daha yüksek seviyelerdedir. Bu eğitimlere ek olarak bazı vakıf, dernek ve kurumlar da konu üzerinde toplumsal farkındalık üretici alternatif eğitim faaliyetleri sürdürmektedir. Bu kurumlara İLKE, İKAM, BİSAV, İSAM ve MARUF gibi kurumlar örnekler verilebilir.

Eğitim, insanların tekâmül etmesi için gerekli olan fitri bir ihtiyaçtır. İnsan, doğumundan ölümüne formal veya informal biçimde sürekli öğrenme halindedir. Öğrenme biçimleri farklılıklar barındırırken bu farklılıklar hakikat ile yanlışın sık sık birbiri içerisine girmesine neden olabilmektedir. Özellikle teknoloji yoğun yaşadığımız dünyada sosyal medya araçları ile edinilen bilgilerde sorunlarla karşılaşmaktadır.² İnsanlık uzun bir süredir modern bilimin ürettiği test edilebilir, kanıtlanmış bilginin en doğru bilgi olduğuna inanmaktadır. Başarısını da buna paralel olarak yalnızca bilimsel doğrulara bağlı kalarak temin edebileceğini düşünmektedir. Bu noktada akla bazı sorular gelmektedir. İnsanın kendi çabalarıyla ortaya koyduğu, ürettiği ve sürekli değişim içerisinde olan bilimsel bilgi, hakikatin nihai kaynağı olabilir mi? Hakikat değişikliğe maruz kalabilir mi? Eğer hakikat değişebilecek bir unsur ise tüm arayışlar boşa değil midir? Bütün çağlarda insan hakikati arayan ve yaşadığı dünyaya uyum sağlayan bir formdadır. Her bilim, insanın ürettiği ve değişken tezlerin doğru telakki edildiği bir literatüre sahiptir. Ta ki gerçeğin o olmadığını bilimsel olarak kanıtlanana değin. Bu kanıtlar kimi zaman modern zamanların ürettiği araçlarla ortaya koyulurken kimi zamansa hala çözülememiş ilahi metinlerle ortaya koyulmaktadır. Bilimi kendi içinde *İlahi olan ve insanın ürettiği* bilim olarak iki biçimde anlayabiliriz. Modern bilimde ilahi olanın yeri yokken ilahi bilimde ise tüm şeyler ilahiyata mütealliktir.

Bu çalışmada konu edilen *ekonomi ve finans* da *insanın ürettiği ve ilahi olan* olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkar. Özellikle Müslüman toplumlarda bu iki ekonomi anlayışı birbiriyle çatışma halindedir. Bu durum özellikle Müslüman bireyi sürekli olarak karmaşaya itmektir. Modern ekonomi teorilerinde insan ve insan davranışları tek tipleştirilmiştir. Modern ekonomi insana bir çerçeve çizerken o dairede hareket etmesini önermektedir. İnsanın finansal kararlarında nasıl davranması gerektiği, mutlak faydaya odaklanması ve bencil rolü (homo-economicus) önemle vurgulanmıştır.³ Maksimum fayda için tüm şartların sağlanması ve sürekli kazanma arzusu ise bir rol olarak ona biçilmiştir İslam iktisadı anlayışında ise bambaşka bir insan modeli olan “*mutedit*” insan formu önerilmektedir. Bu insan iktisadi faaliyetlerinde ölçülü olan, kanaatkâr, faydasını her şeyin önüne koymayan ve bencillikten

¹ “TYT-AYT Net Sihirbazı”, ts. (Erişim 30 Temmuz 2023).

² “Uzmandan Sosyal Medyadaki ‘Dezenformasyon Mafyalarına’ Dikkat Uyarısı”, 21 Şubat 2023.

³ Muhammed Beşir Çalışkan, *Nurettin Topcudaki İktisadi İnsan Tasavvuru* (İstanbul: İktisat Yayınları, 2021),1-3.

uzak insandır. Bu iki farklı iktisat anlayışında başarıya giden yollar da birbirinden tamamiyle farklıdır.⁴

İslam İktisadı ve Finansı anlayışı, hâkim iktisadi sistem olan kapitalizmin karşısında farklı kaideleri olan özgün bir sistemi ifade etmektedir. İslam'ın, toplum ve düzenin her zerresine nüfuz eden yapısı iktisadi davranış ve kabulleri de başkalaştırmaktadır. Mevcut kapitalist sistemin başat unsurlarından olan faizin, bu işleve dayalı faaliyetlerin ve politikaların İslam'da yeri yoktur. Bu nedenle baştan bir sistem reddedişiyile karşılaşılırken farklı bir finansal düzen önerisi sunulmaktadır. Bu yeni düzen önerisi yıllar boyunca kapitalist bir sistem içerisinde yaşamış ve tedrisat görmüş insanda ise İslami finansal kabulleri anlayamama ve onunla çatışma sorununu ortaya çıkarmaktadır⁵. Bu gayet tabii bir durumdur. Kapitalist iktisadi öğretilerin, 300 yıllık literatürü (18. yüzyıl itibariyle), uygulamaları ve kurumları dikkate alındığında henüz 70 yıllık modern manada bir literatüre sahip ve uygulanamama sorunlarıyla boğuşan İslam İktisadı karşısındaki avantajlı konumu anlaşılabilir. İslam İktisadı ve finansı literatürü 14 asırlık bir gelenek sunmasına karşın modern zamanların ürettiği kurumlar ve ürünler noktasında zorluklar yaşamaktadır. Bu zorlanmanın temel sebebi kapitalizmin küresel bir hakimiyet alanına sahip olmasıyla köklerini tüm dünyaya yaymış olmasıdır. Kapitalizm, bir sistem olarak tüm dünyaca "nötr" veya "olması gereken" olarak kabul edilmiş ve normalleştirilmiştir. Bu sağlam yayılımı aşmak adına çabalar ise Müslümanların bağımsız bir devlet duruşu sergileyebilmelerinin ardından başlayabilmiştir. O vakte kadar ise ciddi bir zaman kaybı ve Müslüman zihinlerde büyük bir finansal asimilasyon yaşanmıştır. Bu negatif içselleştirme günümüz insanı tarafından henüz tam anlamıyla kavranamamış ve dönüşü mümkün olmayan tehlikeli bir safhaya ulaşmıştır.

Kapitalist iktisadi anlayış ile İslam iktisadi anlayışı arasındaki önemli farklardan hareketle İİF derslerinin öğrencilere sistemli biçimde aktarılması Müslüman toplumlar tarafından önemsenmektedir. Bu kapsamda ülkemizde eğitim alan öğrencilerin bu konulara ilişkin tepkileri, derse karşı istekleri ve tutumlarının öğrenilmesi gerekmektedir. Bir süredir ortaya konulan samimi çabalardan murat edilen amaca ne kadar yaklaşıldığının test edilmesi önemli hale gelmiştir. Bu araştırma vesilesiyle derslerin çeşitlendirilmesi, geliştirilmesi veya artırılması gibi yapıcı geri dönüşler elde edilebilecektir. Bu yönüyle çalışma hem gerekli hem de özgün bir karakter sunmaktadır. Araştırma sonuçları akademi için de belirgin faydalar üreterek literatürün ve ders sunumlarının geliştirilmesi konusunda katkılar sağlayacaktır.

Bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerine yönelik olarak verilen İslam İktisadı ve Finansı derslerinin etkisini, öğrencilerin bu derslere ilişkin isteklerinin ve tutumlarının tespit edilmesidir. Bu kapsamda araştırma soruları İİF kapsamında üniversite programlarına devam eden veya bu kapsamda ders almış 109 öğrenci üzerinde uygulanmıştır.

Araştırmada sınırlı sayıda bölüm ve lisansüstü program olması sebebiyle esas hedef kitleye ulaşma konusunda kısıtlarla karşılaşmış olsa da yeter sayıda anket verisi elde edildiğine kanaat getirilmiştir. İlerleyen süreçte çalışmanın daha fazla sayıda öğrenci üzerinden test edilerek tekrar edilmesi yerinde olacaktır. Ayrıca İİF programlarında eğitim gören öğrencilerin derslere ve eğitime karşı daha müspet bir tutum sergileme ihtimalleri de çalışmanın önemli kısıtlarındandır.

⁴ Sabri F. Ülgener, *Zihniyet ve Din İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı* (Derin Yayınları, 2006),64-90.

⁵ Ömer Karaoğlu, *Emek ve Sermaye Mücadelelerinin Dini Çözümü İngiltere Kilisesinden Gelen Sorulara Cevap - Eşref Efendizade Şevketi Mehmed* (İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık, 2019),20-21.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Literatür taraması aşamasında İİF kapsamında benzer bir araştırmanın -eğitimlerin henüz uzun yıllara sâri bir geçmişi olmaması sebebiyle- yapılmamış olduğu görülmüştür. Bu nedenle araştırma soruları noktasında benzerlikler içeren çalışmalar literatür araştırmasına dahil edilmiştir. İlgili olduğu düşünülen bazı çalışmalar aşağıda sıralanmıştır.

Ataizi ve Sever⁶ Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesinde eğitim gören 58 lisans öğrencisinin (4. sınıf) aldıkları eğitim hakkında görüşlerini yüz yüze görüşme yöntemiyle Merrill ve Kirkpatric'in modelleri aracılığıyla araştırmıştır. Çalışma sonuçlarına göre öğrencilerin büyük bölümü müfredatın ve ders içeriklerinin gerçeklerden uzak kaldığını, dünya sorunlarıyla ilişkili olmadığını, dolayısıyla içeriklerin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ders başarılarını etkileyen uygulamalar, ödevler veya sınavlar sonrasında öğretim elemanlarından geribildirim alma isteğinin ortaya çıktığı çalışmada cari durumun zorluklarından bahsedilmiştir. Ayrıca eğitimcilerin sürekli olarak günceli yakalaması hem öğrenciler hem de eğitimin kalitesi açısından bir fırsat olarak vurgulanmıştır.

Kandemir ve arkadaşları çalışmalarında meslek yüksekokullarında muhasebe dersi alan öğrencilerin, muhasebe eğitimine bakış açılarını incelemişlerdir. Araştırmada Afyon Kocatepe Üniversitesi meslek yüksekokulu öğrencileri örneklem olarak ele alınmıştır. Kolayda örneklem yöntemi ile 272 öğrencinin katıldığı çalışma 2014 yılında tamamlanmıştır. Yanıtlara; Frekans Analizi, T-Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin muhasebeye bakış açılarının %52 olumlu, %24 kararsız ve %24 olumsuz olduğu tespit edilmiştir.

Gençtürk, Demir ve Çarıkcı⁷ Süleyman Demirel ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitelerine bağlı meslek yüksekokullarında işletme/muhasebe eğitimi alan öğrencilere yüz yüze anket uygulanarak Muhasebe-Finans Eğitime yönelik bakış açılarını araştırmıştır. Ölçek 1.012 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre öğrenciler ilgili bölümleri tercih etme konusunda kararsız bir tutum sergilemesine rağmen bu derslerin ve bölümün kendi kariyerleri açısından önemli olduğunu düşünmektedirler. Öğrenciler aldıkları muhasebe ve finans eğitimlerinin mesleki açıdan yeterli olduğunu teyit ederek mezun olduktan sonra istedikleri kariyer hedeflerine ulaşmada bu derslerin belirleyici olacağını düşünmektedir. Buna ek olarak öğrenciler mezuniyet sonrasında iyi bir işe yerleşmek adına hala yeterli bilgi donanımına sahip olmadıklarını düşünmemektedir.

Çivril vd.⁸ çalışmalarında Süleyman Demirel Üniversitesi Uzaktan Eğitim Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören öğrenciler ile ders veren öğretim elemanlarının, eğitim sürecine bakış açılarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda öğrencilerin uzaktan eğitimden memnun olduğu ve uzaktan eğitimin öğrencilerin araştırma becerileri üzerinde olumlu etkilere sahip olduğu tespit edilmiştir. Yanı sıra uzaktan eğitimin, öğrencilerin sosyal hayatını ve iş hayatını engellemeyen özelliği de öğrencilerce olumlu görüşlerini beslemektedir. Öğretim elemanları ise uzaktan eğitimin tek başına yeterli olmayacağını düşünürken sürecin meslek hayatlarına olumlu katkısını göz ardı etmemektedir.

Yılmaz, İnce ve Kırmoğlu⁹ çalışmalarında beden eğitimi ve çocuk gelişimi öğrencilerinin bilişsel esneklik ve kaynaştırma eğitimine bakış açılarını araştırmışlardır.

⁶ Tuğrul Kandemir vd., "Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe Eğitimine Bakış Açıları: Afyon Kocatepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulları Örneği", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18/2 (31 Aralık 2016), 133-151.

⁷ Mehmet Gençtürk vd., "Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe-Finans Eğitime Bakış Açıları ve Farkındalıkları Üzerine Bir Uygulama", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13/1 (01 Mart 2008), 209-228.

⁸ Hanife Çivril vd., "Uzaktan Eğitim Ders İçeriklerinde Bilişsel Ergonomi ve Kullanılabilirlik", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (01 Ekim 2013), 233-246.

⁹ Atike Yılmaz vd., "Beden Eğitimi ve Çocuk Gelişimi Öğrencilerinin Bilişsel Esneklik ve Kaynaştırma Eğitimine Bakış Açıları", *Trakya Eğitim Dergisi* 10/1 (31 Ocak 2020), 207-220.

Araştırma grubu Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Antrenörlük ve Çocuk Gelişimi bölümünde eğitim gören 149 (99 kadın, 50 erkek) öğrenciden oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin kaynaştırma eğitimine yönelik bakış açılarının olumlu olduğu yönündedir. Ayrıca bu eğitimlerin bilişsel esneklik düzeyleri üzerinde olumlu katkılar yaptığı sonucuna varılmıştır.

Yeşil ve Vatan¹⁰ çalışmalarında Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nde eğitim alan öğrencilerin büro yönetimi ve yönetici asistanlığı eğitimine karşı bakış açıları ve farkındalıkları üzerinde durmuşlardır. Araştırma sonuçlarından hareketle öğrencilerin büyük çoğunluğu 'Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programı'na isteyerek geldikleri, kazandıkları programdan memnun olduklarını ifade etmektedir. Kazandıkları programın mezun olduktan sonra çalışma hayatlarında/kariyerlerinde belirleyici olacağını düşünmektedir. Bu sonuçların öğrencilerin motivasyonlarına ve başarılarına olumlu yönde katkı sağlayacağı sonucuna varılmıştır.

Bulca ve Erem¹¹ çalışmalarında meslek yüksekokullarının işletme yönetimi, bankacılık ve sigortacılık, muhasebe ve vergi uygulamaları, büro yönetimi ve yönetici asistanlığı ve yerel yönetimler programlarında öğrenim gören öğrencilerin muhasebe ve finans eğitimine yönelik görüşlerini belirlemeye çalışmışlardır. Bu kapsamda 739 öğrenci üzerinde geniş bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda bu programların tercih edilmesinde öncelikle meslek sahibi olma amacının var olduğu, muhasebe ve finans eğitiminin kalitesini belirleyen öncelikli unsurun ise öğretim elemanlarının kalitesinin olduğu anlaşılmıştır. Öğrenci görüşleri gruplar arasında farklılıklar göstermiştir. Kız öğrencilerin ve birinci sınıf öğrencilerinin ilgili derslere yönelik daha yüksek oranda olumlu tutum sergiledikleri görülmüştür.

Şendurur ve Akan¹² İİBF lisans programlarında eğitim alan öğrencilerin muhasebe eğitimine bakış açılarını tespit etmeye odaklanarak öğrencilerden geri bildirimle tespit edilen sorunlara çözüm önerileri geliştirmeye çalışmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre öğrenciler muhasebe derslerine orta düzeyde bir ilgi göstermektedir. Dersin uygulamalı eğitimini arzu ettikleri ve buna paralel olarak klasik sınavları tercih ettikleri görülmüştür. Öğrenciler, büyük oranda ders esnasında güncel bilgilerle birlikte harmanlanarak eğitim verilmesinin ve daha çok uygulama yapılmasının faydalı olacağını belirtmişlerdir. Aksi durumda muhasebe eğitiminin sıkıcı ve sevilmeyen bir hal alacağı anlaşılmıştır.

Canbaz, Çiçek, Keskin ve Taysı¹³ meslek yüksekokulu öğrencilerinin muhasebe eğitimi hakkındaki düşüncelerini anlamak adına Kırklareli Üniversitesi Babaeski Meslek Yüksekokulunda eğitim gören 172 İşletme Yönetimi programı öğrencisi üzerinde bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin büyük bir kısmı okudukları bölümden memnunken muhasebe dersine yönelik farklı tutum sergilemektedir. Her iki öğrenciden birinin muhasebe dersine karşı düşük düzeyde ilgi duyduğu anlaşılmıştır. Öğrenciler muhasebe eğitimini önemli bulurken ders içeriğinin mesleği icraya yeterli olmadığı, monoton olduğu ve bilgisayar destekli (uygulamalı) eğitim verilmesinin gerekliliği üzerinde durmuşlardır.

¹⁰ Yeliz Yeşil - Ahmet Vatan, "Öğrencilerin Büro Yönetimi Ve Yönetici Asistanlığı Eğitimine Bakış Açuları ve Farkındalıkları Üzerine Bir Uygulama", *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)* 4/3 (01 Ağustos 2014), 410-426.

¹¹ Handan Bulca - Işıl Erem, "Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe ve Finans Eğitimine Yönelik Düşünceleri: Uşak Üniversitesi'nde Bir Araştırma", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/3 (03 Haziran 2014), 67-94.

¹² Utku Şendurur - Abdülkadir Akan, "Öğrencilerin Muhasebe Eğitimine Bakış Açuları Ve Muhasebe Eğitiminde Ölçme Ve Değerlendirme", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (25 Ekim 2019), 317-326.

¹³ Serdar Canbaz vd., "Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe Eğitimine Bakış Açuları: Kırklareli Üniversitesi Babaeski Meslek Yüksekokulu İşletme Yönetimi Programı Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", (Presentation, Mayıs 2011).

Çelik vd.¹⁴ öğrencilerin akademik başarısını etkileyen faktörleri araştırdıkları çalışmalarında; derse ve eğitime karşı duyulan yakınlık, bilişsel katılım ve sınıf katılımının akademik başarı üzerinde pozitif etki oluşturduğunu ifade etmektedirler. Derse katılmamanın ise doğal olarak akademik başarılarında olumsuz etki yarattığını teyit etmişlerdir.

Öner¹⁵ çalışmasında katılım bankacılığı derslerinin öğrencilerinin İslami finans okuryazarlık düzeylerine etkisini ve öğrencilerin İslami finans ekosistemine karşı farkındalıkların ne düzeyde olduğunu araştırmaktadır. Çalışmaya Katılım Bankacılığı dersi alan 15 öğrenci katılmıştır. Yapılandırılmış mülakat tekniği ile yürütülen çalışma bulgularına göre öğrencilerin katılım bankacılığı dersi aldıktan sonra İslami finans okuryazarlık düzeyleri ile öncesindeki seviyeleri arasında olumlu manada gelişme tespit edilmiştir. Bu sonuç İslami finansal okuryazarlığın ve farkındalığın artırılması için derslerin ne denli önemli olduğunu ve artırılması halinde bazı kronik sorunların çözüleceğini desteklemektedir.

Durmuş ve Yardımcıoğlu¹⁶ İlahiyat öğrencilerinin İslami finans okuryazarlığını 269 katılımcı ile araştırdıkları çalışmalarında, İlahiyat öğrencilerinin İslami finans okuryazarlık düzeylerinin çok düşük seviyede olduğunu tespit etmişlerdir. İlahiyat öğrencilerinin İslami finans okuryazarlık düzeyinin artırılması adına ilahiyat fakültelerinde İslami finans ile ilgili derslerin verilmesi, seminerlerin düzenlenmesi ve sektör uzmanlarınca konferanslar verilmesi gibi önerilerde bulunmuşlardır.

2. VERİ VE METODOLOJİ

Araştırmamızın amacı lisans ve lisansüstü programlarda İslam İktisadı ve Finansı kapsamında eğitim gören öğrencilerin aldıkları derslere ilişkin bakış açılarının ve derslerden elde ettikleri kazanımlarla geleceğine ilişkin beklentilerinin tespit edilmesi olarak belirlenmiştir. Bu amaca yönelik olarak araştırmanın evreni, Türkiye’de İslam İktisadı ve Finansı kapsamında eğitim alan veya benzer ders içeriklerini almış lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinden oluşmaktadır. Veri toplamada öncelikle kolayda örnekleme yöntemiyle Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinde yürütülen programlarda İİF kapsamında ders alan öğrencilere ulaşılmıştır. Ardından sosyal mecralar aracılığıyla örnekleme dahil olabilecek öğrencilerden ankete katılım talep edilmiştir.

Anketlerin toplanması aşamasında ders alan öğrencilere ulaşılması ve geri dönüşlerinin sağlanması konusunda kısıtlı bir hedef kitle olmaları hasebiyle zorluklarla karşılaşmıştır. Anket öncelikle 4 adet demografik bilgi ve 3 adet anahtar soru ile başlanmıştır. Ardından öğrencilere çalışmanın yazarı tarafından geliştirilen “İslam İktisadı ve Finansı Derslerine Bakış Açılarının Tespiti Ölçeği” altında verilen 40 ifadeye ne denli katıldıkları sorulmuştur. Katılım düzeyleri 1-7 arasında düşükten yükseğe şeklinde kurgulanmıştır. Veri toplama sürecinde 130 öğrenciye ulaşılmış anketlerin kontrolü sonrasında ise 109 öğrenci datası (araştırmaya dahil edilebilecek sağlıklı veri) çalışmaya dahil edilmiştir. Toplanan veriler IBM SPSS 26 programı ile işlenerek tanımlayıcı temel analizlere konu edilmiştir.

Çalışma, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu’nun (Protokol NO. 2023/309) 07.08.2023 tarihli ve 2023/06 toplantısında değerlendirilerek onay almıştır. Katılımcılardan ankete katılımları öncesinde görüşlerinin örneklem içerisinde toplu analize tabii tutularak akademik bir araştırma için kullanılacağı belirtilerek onam alınmıştır.

Niceliksel araştırmalar üst başlığı altında incelenen tanımlayıcı araştırma yöntemi hedef grubun belirli bir konuya ilişkin görüş, tutum veya davranışını ortaya koymak ve ölçmek

¹⁴ Süleyman Çelik vd., “Öğrenci Başarısının Derse Katılım ve Öğretmen Yakınlığıyla İlişkisi - The Relation of Student Achievement with Course Attendance and Teacher Immediacy”, *Kastamonu Eğitim Dergisi* 26/1 (15 Ocak 2018), 209-217.

¹⁵ Muhammed Hadin Öner, “Katılım Finans Derslerinin İslami Finans Okuryazarlık Düzeyine Etkisi: Aksaray Üniversitesi Örneği”, *Maruf İktisat İslâm İktisadı Araştırmaları Dergisi* 3/1 (30 Haziran 2023), 4-17.

¹⁶ Muhammed Emin Durmuş - Fatih Yardımcıoğlu, “İlahiyat Öğrencileri Ne Kadar İslami Finans Okuryazarı?” *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 6/1 (01 Ocak 2018), 167-183.

adına uygulanan ve daha kesin sonuçlar üreten bir metodolojidir. Araştırma sonuçları katılımcıların veya temsil ettiği topluluğun anlaşılması arzulan unsurlar konusunda yaklaşımının tanımlamasına ve ölçmesine yardımcı olmaktadır. Tanımlayıcı analiz, istatistiksel veri analizinin en önemli aşamalarından biridir. Verilerin dağılımı hakkında bir sonuca varmayı sağlarken hataları ve aykırı değerleri tespit etmeye yardımcı olmaktadır. Değişkenler arasındaki ilişkileri görmeyi sağlayarak gelecekte yapılması muhtemel istatistiksel analizlere ön bilgi sağlamaktadır. Ek olarak tanımlayıcı araştırma yöntemi çevrimiçi anket (Google Formlar) uygulamalarında en etkin seçenek olarak belirtilmektedir.¹⁷

Çalışmada verilere öncelikle Frekans Analizi uygulanarak sıklık ve yüzdeler tespit edilmiştir. Ardından yapılacak analizleri belirlemek üzere Normallik Analizi uygulanmış ve verilerin normal dağılmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuçtan hareketle verilere non-parametrik analizlerin uygulanması gerekmiştir. Sırasıyla Mann - Whitney U, Kruskal Wallis H ve One-Way Anova: Post Hoc / Tamhane's T2 analizleri uygulanarak çalışma sonuçları elde edilmiştir.

3. ANKET SONUÇLARI VE BULGULAR

3.1. Demografik Bulgular

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özellikleri / Sıklık ve Yüzdeler

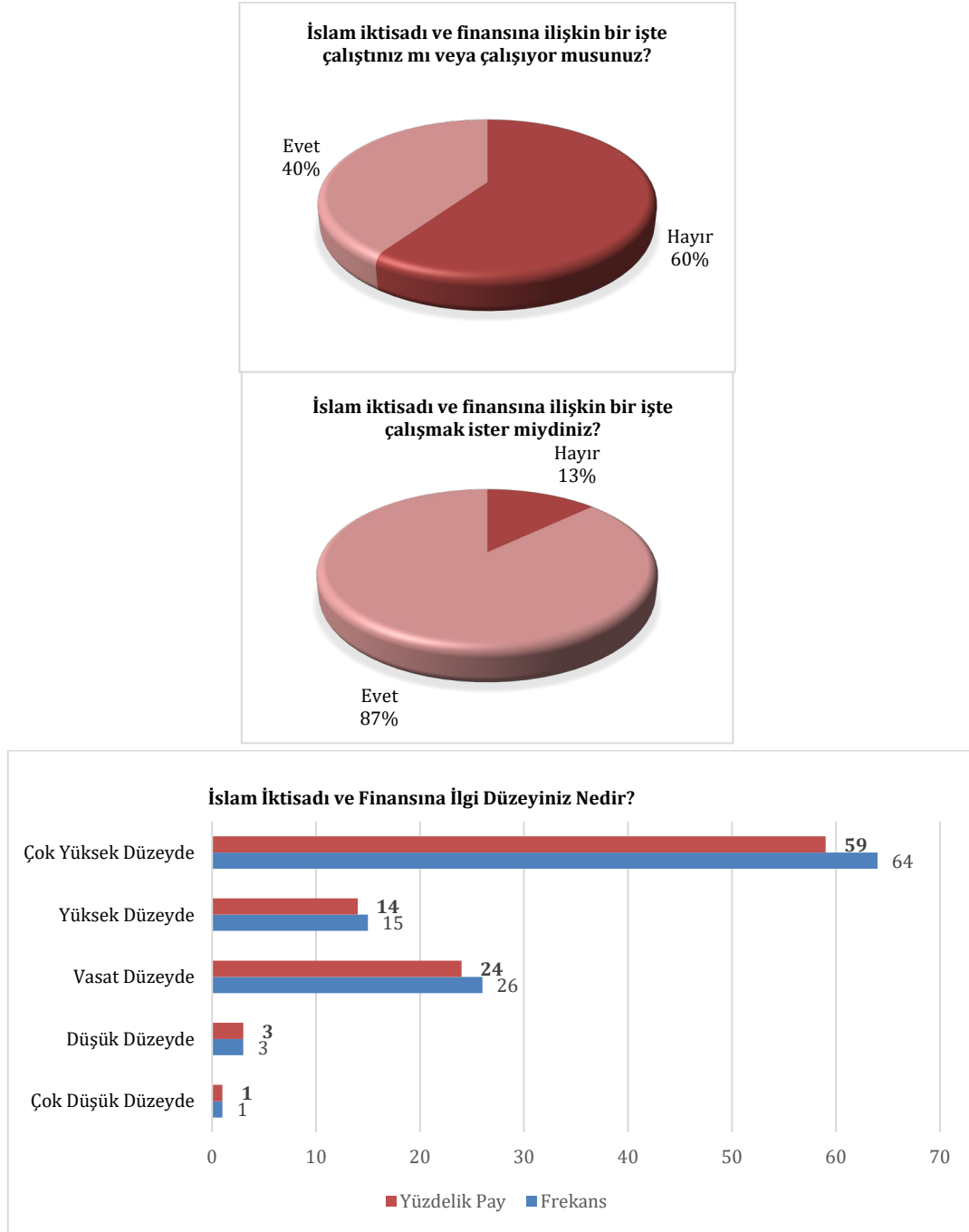
Yaş			Cinsiyet		
	Kişi Sayısı	Toplamda Payı		Kişi Sayısı	Toplamda Payı
16-20	11	10%	Erkek	74	68%
21-27	31	28%	Kadın	35	32%
28 ve Üzeri	67	62%		109	100%
	109	100%			
Eğitim Durumu			Eğitim Alınan Bölge		
	Kişi Sayısı	Toplamda Payı		Kişi Sayısı	Toplamda Payı
Ön Lisans	4	4%	Akdeniz	1	1%
Lisans	47	43%	Ege	7	6%
Yüksek Lisans	44	40%	Güneydoğu Anadolu	3	3%
Doktora	14	13%	İç Anadolu	20	18%
	109	100%	Karadeniz	31	29%
			Marmara	47	43%
				109	100%

Örnekleme 28 yaş ve üzeri katılımcıların %62'lik oranla yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun temel sebepleri; İslam İktisadı ve Finansı alanında lisans düzeyinde yeterince bölümün olmaması ve diğer sosyal bilimler bölümlerinde müfredatın oluşturulmamasıdır. Daha önce de belirtildiği üzere ülkemizde henüz 3 adet lisans bölümü bulunmakta ve sosyal bilimler bölümlerinde ilgili içerikler yeterince ders olarak okutulmamaktadır. Bu gibi nedenlerle katılımcıların %53'ü lisansüstü eğitim alan bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların %68'inin erkek olması nedeniyle ve toplanan kısıtlı verilerden hareketle alana olan ilginin kadınlar tarafında daha az olduğu düşünülebilir. Bu varsayım daha fazla veriyle test edilmeye muhtaçtır.

Bölgesel açıdan sırasıyla; Marmara, Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerinde yer alan üniversitelerin İİF alanına daha çok ilgi duyduğu, ders açtığı veya ilgili müfredata sahip olduğu görülmektedir.

¹⁷ Fabyio Villegas, "Tanımlayıcı Analiz: Nedir + En İyi Araştırma İpuçları", *QuestionPro* (30 Ağustos 2022).

Şekil 1. Anahtar Sorular (3 Adet) ve Yanıtlar



Demografik sorular akabinde katılımcılara üç adet anahtar soru sorularak İİF alanıyla olan ilişkilerinin ve ilgi düzeylerinin anlaşılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda İİF alanında çalışan katılımcılar örneklemin %40'ını oluşturmaktadır. Bu veri uzmanlaşma amacıyla YL ve Doktora programlarında profesyonel çalışanların yoğunlaştığını göstermektedir. Özellikle büyük şehirlerde (İstanbul, Ankara, Konya, Sakarya, Bursa) kümelenen İİF programlarının Katılım Finans personeline hizmet verdiği varsayılabilir. İkinci anahtar sorudan elde edilen sonuca göre tüm katılımcıların %87'si alanda çalışmayı arzulamış veya arzulamaktadır. Bu

veriler, katılımcıların İİF alanına ilgi duyan bir kitle olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu pozitif durum, çalışmanın amacına hizmet edecek ve sonuçları daha güvenilir kılacak önemli bir husus olarak dikkat çekmektedir.

Doğrudan ilgi düzeylerinin araştırıldığı soruda katılımcıların İslam İktisadı ve Finansına %73 seviyesinde (%14 + %59) yüksek ilgi duydukları sonucuna varılmıştır. Vasat düzeyde ilginin alt ve üst gruplara dağıtılması halinde ise yüksek ilgi düzeyi %85'i bularak bir önceki çalışma arzusu oranına yakınsamaktadır. Katılımcıların %15'inin ise (vasat düzey dağıtıldığında) İİF derslerine ve alanına çok düşük seviyede ilgi duydukları anlaşılmıştır.

3.2. Öğrencilerin İslam İktisadı ve Finansı Derslerine Bakış Açılarını Ölçek Bulguları

Araştırmaya katılan öğrencilerin İslam İktisadı ve Finansı Derslerine Bakış Açılarının Tespiti adına oluşturulan ölçekte toplamda 40 adet ifade yer almakta olup kendi içerisinde 7 farkı boyuta indirgenmiştir. Bu boyutlar bulguların gruplar halinde incelenmesi adına gerekli görülmüştür. Boyutlar katılımcılara ölçekte belirtilmemiş olup ifadeler karmaşık biçimde sunulmuştur. Bu metodolojiden amaç toplanan verilerin pratik biçimde analiz edilmesini ve alınan cevapların daha güvenilir olmasını sağlamaktır. Katılımcılardan ifadelere 7'li likert ölçeğine göre ne denli katıldıklarının belirtilmesi istenmiştir.

Ölçekte yer alan ifadeler aşağıdaki şekilde boyutlandırılmıştır.

- Derslere karşı Sevgiyi Ölçmeye İlişkin İfadeler (Sevgi Boyutu)
- Derslerin Faydalı Bulunmasına İlişkin İfadeler (Faydalı Bulma Boyutu)
- Derslerin Gerekliliğine İlişkin İfadeler (Gereklilik Boyutu)
- Derslerin Öğrencinin İlgi Alanına Girmesine İlişkin İfadeler (İlgi Alanı Boyutu)
- Dersleri Öğrenme Arzusuna İlişkin İfadeler (Öğrenme Arzusu Boyutu)
- Derslerin Zorluğuna İlişkin Kanaatleri Ölçen İfadeler (Zorluk Boyutu)
- Derslerin Kariyer ve Gelecek Hedeflerine Uyumuna İlişkin İfadeler (Kariyer Boyutu)

3.3. Derslere/Alana Sevgi Boyutunda Bulgular

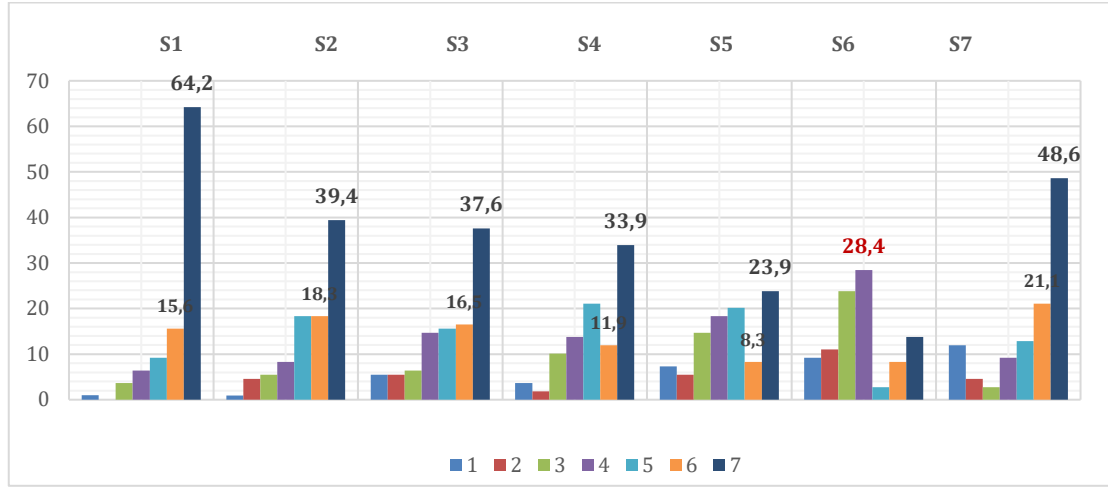
Sevgi her konuda başarının temel anahtarı ve itekleyicisi olarak kabul edilmektedir. Sevginin bulunmadığı bir noktada bireylerin psikolojik, sosyolojik veya akademik manada gelişim gösteremeyeceği tezi psikoloji ve felsefede yıllardır işlenmektedir. Kişiler arası münasebetlerde ve profesyonel çalışma hayatında sevginin olmadığı bir denklemde de sürdürülebilir bir yapının kurulamayacağı özellikle vurgulanmaktadır.¹⁸ Bu kabullerden hareketle çalışmada İİF derslerine karşı sevginin araştırılması istenmiştir.

Katılımcıların dersleri ve İİF alanını ne denli sevdiklerini anlamak üzere sevgi boyutu altında 7 ifadeye yer verilmiştir. İlgili ifadeler aşağıdaki şekilde kodlanmıştır.

S1	İslâm İktisadı ve Finansını seviyorum	Sevgi Boyutu
S2	İslâm İktisadı ve Finansı derslerini diğer derslerden daha çok severim.	Sevgi Boyutu
S3	İslâm İktisadı ve Finans dersi ile öğrencilik yaşantım daha zevkli oldu.	Sevgi Boyutu
S4	İslâm İktisadı ve Finans çalışmak beni dinlendiriyor.	Sevgi Boyutu
S5	Boş zamanlarımda İslâm İktisadı ve Finans okumaları yaparım.	Sevgi Boyutu
S6	Herkesin İslâm İktisadı ve Finansını sevdiğine inanıyorum	Sevgi Boyutu
S7	İslâm İktisadı ve Finans dersleri sevdiğim derslerdendir.	Sevgi Boyutu

Şekil 2. Sevgi Boyutu Skorları

¹⁸ Muhammet Türkoğlu vd., *Sevginin Eğitimdeki Gücü / Power of Love in Education*, 2012.



Tüm boyut araştırmalarında öğrencilerden karşlarına çıkan ifadelerine 1 ve 7 arasında katılım düzeylerinin belirtilmesi istenmiştir. En düşük katılımı (1), en yüksek katılımı (7) temsil ederken (4) puan verilen ifadelerde ise öğrencilerin kararsız bir tutum sergilediği varsayılmıştır.

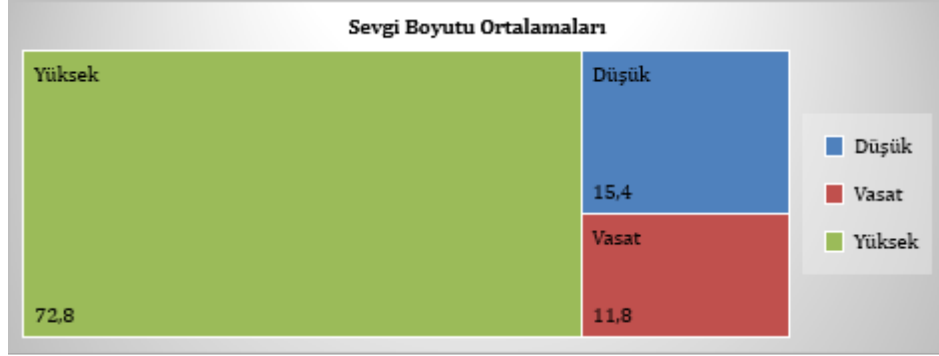
Grafik 2’de gösterildiği üzere öğrenciler kendilerine verilen *Sevgi Boyutu* ifadelerine yüksek oranda 7 puan vererek katılmışlardır. Özellikle **“İslâm İktisadî ve Finansını seviyorum”** ifadesine yüksek düzeyde katılım %64 olarak dikkat çekmektedir. S6 kodlu soru dışında tüm sorularda öğrencilerin sevgi boyutu ifadelerine yoğun biçimde destek verdikleri görülmektedir. S6 kodlu **“Herkesin İslâm İktisadî ve Finansını sevdiğine inanıyorum”** ifadesinde ise katılımcıların kendi irade ve tutumları dışında bir soru sorulması veya farklı nedenlerle bu ifadeye kararsız kaldıkları görülmüştür. Bu sonuç, öğrencilerce ilgili dersin vasat düzeyde sevildiğinin düşünöldüğünü de göstermektedir.

S2 kodlu **“İslâm İktisadî ve Finansı derslerini diğer derslerden daha çok severim”** ifadesine en yüksek düzeyde katılımın yaklaşık %40 seviyesinde olması dikkat çekicidir. Ortalama yanıt olan 4 puanın üzerinde puanlamada ise bu oran %76’ya çıkmaktadır. Bu veri ilgili örneklemin ilgi düzeyinin doğrudan ölçöldüğü anahtar soruya verilen %73 oranıyla (Şekil 1) paralellik arz etmektedir.

S5 kodlu **“Boş zamanlarımda İslâm İktisadî ve Finans okumaları yaparım”** ifadesi İİF alanına olan sevginin anlaşılması üzere önemli bir göstergedir. Bu ifadeye en yüksek düzeyde katılım %23,9 olurken 6 puanla katılanlar dikkate alındığında bu oran %32,1 seviyesine çıkmaktadır. Katılımcıların 1/3’ü boş zamanlarında İİF okuması yaptığını ifade etmektedir. Bu sonuçların istatistiki olarak düşük olduğu görölrken İİF alanının farkındalığının düşük olduğu gerçeği dikkate alındığında sonucun olumlu bir eğilim olduğu düşünölmüştür.

Tüm “Sevgi Boyutu” ifadelerine 4 puan üzerinde katılımın **yüksek ilgi ve sevgiyi** gösterdiği varsayılarak analiz yapıldığında ise İİF derslerine sevginin toplamda %73 seviyesinde olduğu görölmüştür. Bu sonuçtan hareketle İİF derslerine veya alana olan sevginin yüksek olduğu kabul edilebilir. Katılımcılar %15 oranında İİF derslerini sevmediklerini belirtmişlerdir. S6 kodlu ifade katılımcının sevgisini ölçmediği için hariç tutulmuştur.

Şekil 3. Sevgi Boyutu Ortalamaları

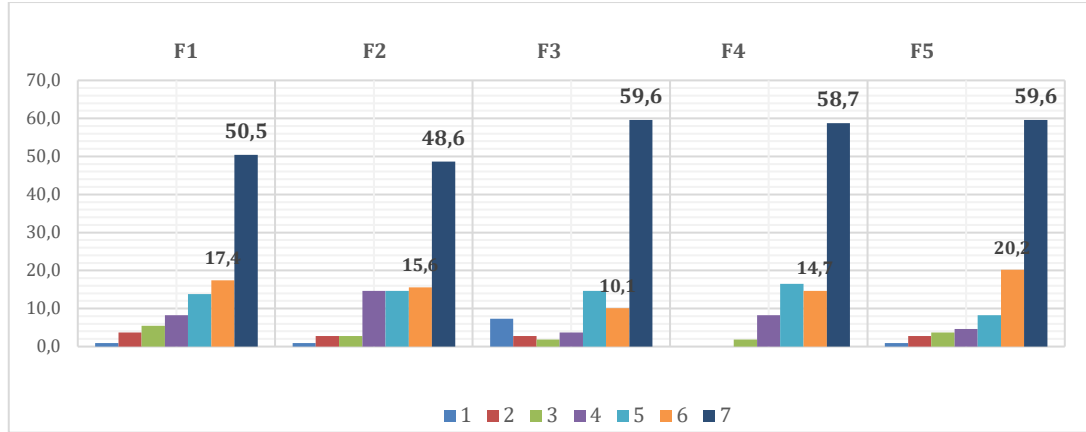


3.4. Faydalı Bulma Boyutunda Bulgular

Katılımcıların almış oldukları dersleri ve içeriği ne denli faydalı bulduklarını ölçmek adına 5 ifadeye yer verilmiştir. İlgili ifadeler aşağıdaki şekilde kodlanmış olup verilen yanıtlar Şekil 4'te gösterilmiştir.

F1	İslâm İktisadı ve Finansı öğrenmek günlük yaşamda çok işime yarar.	Faydalı Bulma Boyutu
F2	İslâm İktisadı ve Finansı içeriği insana üstün nitelikler kazandırır.	Faydalı Bulma Boyutu
F3	İslâm İktisadı ve Finansına ayırdığım zamanın boşa gittiğini düşünmüyorum.	Faydalı Bulma Boyutu
F4	İslâm İktisadı ve Finansı ekonomik hayatı anlamama yardımcı olan bir derstir.	Faydalı Bulma Boyutu
F5	İslâm İktisadı ve Finansı derslerinden fayda üretmek için girmek isterim	Faydalı Bulma Boyutu

Şekil 4. Faydalı Bulma Boyutu Skorları

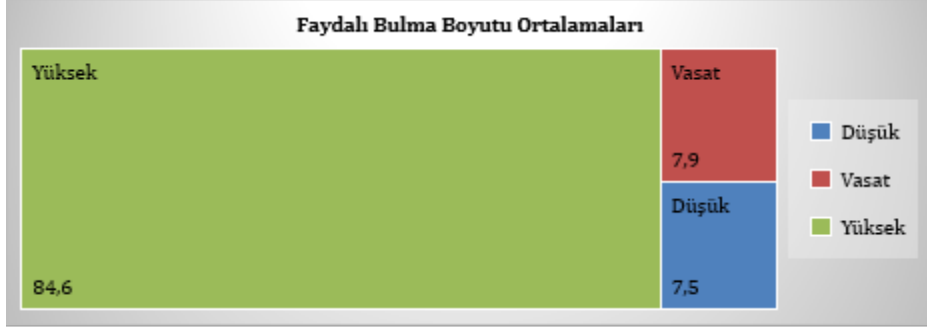


Şekil 4'ten de anlaşıldığı üzere öğrenciler bu boyut altında yer alan tüm ifadelerle mutlak biçimde katılarak İİF derslerinin faydalı olduğunu düşünmektedir.

Öğrenciler en yüksek iki puan türünde (6+7); F1 kodlu *“İslâm İktisadı ve Finansı öğrenmek günlük yaşamda çok işime yarar”* ifadesine %68, F2 kodlu *“İslâm İktisadı ve Finansı içeriği insana üstün nitelikler kazandırır”* ifadesine %64, F3 kodlu *“İslâm İktisadı ve Finansına ayırdığım zamanın boşa gittiğini düşünmüyorum”* ifadesine %70, F4 kodlu *“İslâm İktisadı ve Finansı ekonomik hayatı anlamama yardımcı olan bir derstir”* ifadesine %73 ve F5 kodlu *“İslâm İktisadı ve Finansı derslerinden fayda üretmek için girmek isterim”* ifadesine %80 oranında katılmaktadır.

Tüm cevapların, 4 puan üzerinde “ *faydalı*” kanaatini ve 4 puan altında “ *faydalı değil*” kanaatini desteklediği varsayıldığında ise dersler %84,6 oranında faydalı bulurken %7,5 oranında faydalı bulunmamaktadır.

Şekil 5. Faydalı Bulma Boyutu Ortalamaları



3.5. Gereklilik Boyutunda Bulgular

Eğitim sürecinde derslerin ve içeriğin öğrenciler tarafından gerekli görülmesi, akademik başarının arzulanması, eğitmenin motivasyonu, dersin işlenişi ve içerikten amaçlanan faydanın üretilmesi adına önem arz eder. Dolayısıyla öğrenciler tarafından derslerin ne kadar gerekli olarak algılandığı özellikle araştırılmak istenmiştir.

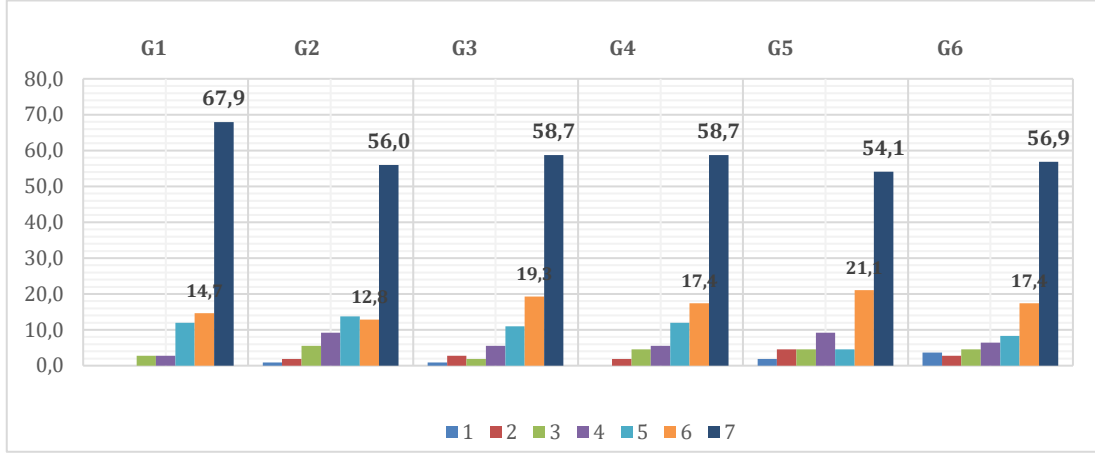
Literatürde öğrencilerin almış olduğu dersleri gereksiz bulduğu ve kaldırılması yönünde kanaat bildirdiği birçok çalışma yer almaktadır. Gereksiz bulunan derslerin öğrencilerin eğitim hayatlarında motivasyonlarını düşüren ve akademik başarılarında etkisi olmadığı varsayılan derslerden olduğu ifade edilmektedir. Gereksiz bulmada etkin olan faktörlerin ise eğitim alınan bölümün dışında bir müfredata sahip ders olması, benzer içerikte mükerrer ders olması, faydalı/yararlı olduğunun düşünülmemesi ve orta öğretimden bu yana tüm eğitim programlarında zorunlu olarak dayatılan derslerden olması şeklinde yoğunlaştığı görülmektedir.¹⁹

Çalışmamızda derslerin gerekli görülüp görülmediğini araştırmak adına 6 ifadeye yer verilmiştir. İlgili ifadeler ve araştırma sonuçları aşağıdaki şekildedir.

G1	İslâm İktisadı ve Finansı derslerinin gerekli olduğuna inanıyorum.	Gereklilik Boyutu
G2	İslâm İktisadı ve Finans derslerine daha fazla saat ayrılmalıdır.	Gereklilik Boyutu
G3	İslâm İktisadı ve Finans derslerinde başarılı olmak benim için önemlidir.	Gereklilik Boyutu
G4	İslâm İktisadı ve Finansını öğrenmek verdiğim çabaya değerdir.	Gereklilik Boyutu
G5	Zorunlu olmasa dahi İslâm İktisadı ve Finansı derslerini seçerim.	Gereklilik Boyutu
G6	İslâm İktisadı ve Finansının günlük hayatımda ne işe yarayacağını biliyorum.	Gereklilik Boyutu

Şekil 6. Gerekli Bulma Boyutu Skorları

¹⁹ Fahriye Eroğlu - Nurdan Kalaycı, “Üniversitelerdeki Zorunlu Ortak Derslerden Yabancı Dil Dersinin Uzaktan Eğitim Uygulamasının Değerlendirilmesi”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 18/1 (26 Haziran 2020), 236-265; Ali Ayten vd., “Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 45-79; Kadir Ulusoy - Kamile Gülüm, “Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Öğrencilerinin Tarih Ve Coğrafya Derslerine Yönelik Tutumları (Adıyaman Örneği)”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25 (20 Haziran 2015), 149-160.

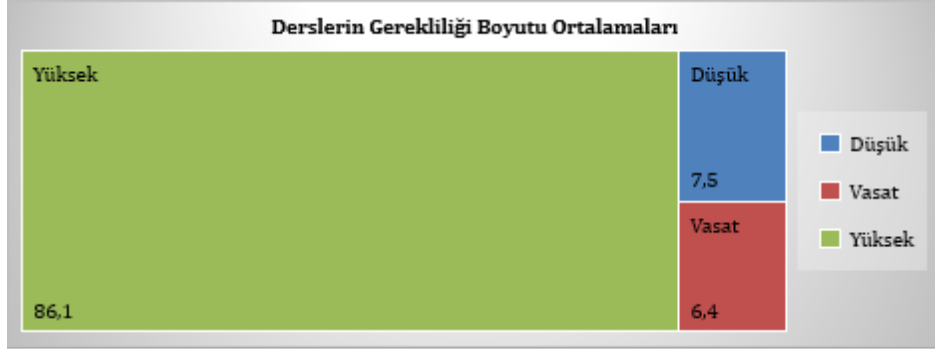


G1 kodlu “*İslâm İktisadı ve Finansı derslerinin gerekli olduğuna inanıyorum*” ifadesine en yüksek puanla katılımın yaklaşık %68 olması gereklilik konusunda kanaatin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu ifadede katılımcılar 1 ve 2 puanlamasını hiç yapmazken kararsız tutum olan 4 üzerinde pozitif katılım toplamı %94,5 seviyesindedir. Bu yüksek gereklilik oranının bir yansıması olarak G2 kodlu “*İslâm İktisadı ve Finans derslerine daha fazla saat ayrılmalıdır*” ifadesine öğrenciler %56 ile en yüksek düzeyde katılmaktadır. Kararsız tutum üzerinde ise derslerin artırılmasını isteyen öğrencilerin oranı %82,6’ya ulaşmaktadır. Öğrenciler G3 kodlu “*İslâm İktisadı ve Finans derslerinde başarılı olmak benim için önemlidir*” ifadesine en yüksek iki puan türünde (%58,7+%19,3) toplamda %78 oranında katılmaktadır. G4 kodlu “*İslâm İktisadı ve Finansını öğrenmek verdiğim çabaya değerdir*” ve G5 kodlu “*Zorunlu olmasa dahi İslâm İktisadı ve Finansı derslerini seçerim*” ifadelerine katılımın da yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu iki ifadeden öğrencilerin bu derslerin emeğe değer olduğu ve seçmeli dahi olsa dersleri almaya gönüllü olacağı anlaşılmıştır.

G6 kodlu “*İslâm İktisadı ve Finansının günlük hayatımda ne işe yarayacağını biliyorum.*” ifadesine katılımın (4 puan üzerinde) toplamda %82,6 ile yüksek seviyede olması birçok açıdan önemli bir veri olarak dikkat çekmektedir. Bu veri, İslam İktisadının ve finansının gelecekte tüm ilke, anlayış ve kurumlarıyla gelişmesi adına bir ümit göstergesidir. Öğrencilerin gelecekte sunabileceği bazı katkılar şu şekilde ifade edilebilir; İslami finansal davranışlarda farkındalık artışı ve bireysel tutum değişimi, toplumda yerleşik hatalı bilgilerin düzeltilmesi, İİF kurumlarına olan ilginin artırılması, İİF kurumlarının daha fazla sorgulanır olması ve İİF alanının kariyer planlarına katılması.

Derslerin gerekliliği boyutunda tüm ifadeler, kararsız tutum olan 4 üzerinde “*gerekli*” altında ise “*gereksiz*” şeklinde analiz edildiğinde İİF derslerinin öğrencilerce %86 oranında gerekli görüldüğü ve %7,5 oranında gereksiz görüldüğü tespit edilmiştir.

Şekil 7. Gerekli Bulma Boyutu Ortalamaları

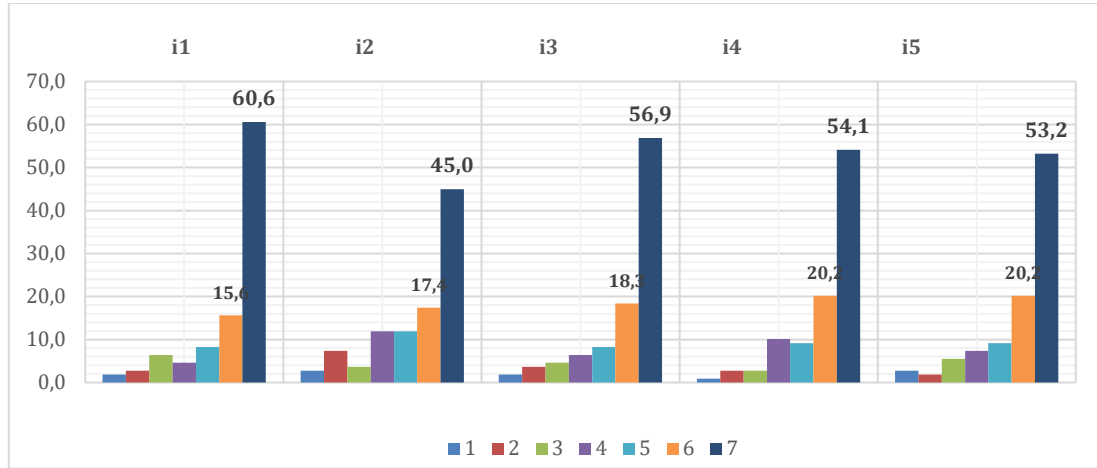


3.6. İlgi Alanı Boyutunda Bulgular

İslâm İktisadı ve Finansı derslerinin öğrencilerin ilgi alanına girip girmediğini test etmek adına ölçekte 5 ifade yer almıştır. İlgili ifadeler aşağıdaki şekilde kodlanmış olup puanlamalar Grafik 8'de gösterilmiştir.

İ1	İslâm İktisadı ve Finans ilgi alanıma giriyor.	İlgi Alanı Boyutu
İ2	İslâm İktisadı ve Finans dersleri en ilgili olduğum derslerdendir.	İlgi Alanı Boyutu
İ3	İslâm İktisadı ve Finans benim için ilgi çekici bir konudur.	İlgi Alanı Boyutu
İ4	İslâm İktisadı ve Finansı konularında düşünme yeteneğine sahip olduğumu düşünüyorum.	İlgi Alanı Boyutu
İ5	İslâm İktisadı ve Finansı okumaları yapmaktan sıkılmam.	İlgi Alanı Boyutu

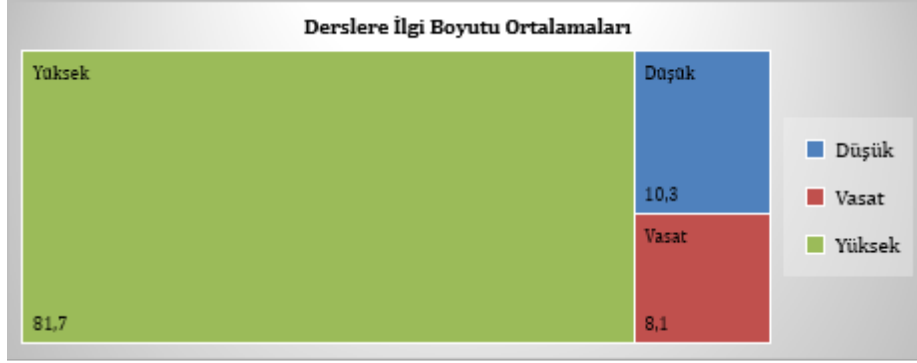
Şekil 8. İlgi Alanı Boyutu Skorları



Grafikten de anlaşılacağı üzere tüm sorularda sağa yatık pozitif bir eğilim görülmektedir. Yardımcı ifadeler dışında daha belirleyici olan İ1 kodlu "**İslâm İktisadı ve Finansı ilgi alanıma giriyor**" ifadesine katılımcılar en yüksek iki puan türünde toplamda %76 oranında katıldıklarını belirtmişlerdir. İ2 kodlu "**İslâm İktisadı ve Finans dersleri en ilgili olduğum derslerdendir.**" ifadesinde ise toplam oran %62 seviyesine düşmektedir. Öğrencilerin sırasıyla İ3, İ4 ve İ5 kodlu ifadelere vermiş oldukları yanıtlara göre ise İİF derslerini yüksek oranda ilgi çekici buldukları, İslâm İktisadı ve Finansı çerçevesinde düşünebilme yeteneğine sahip oldukları ve alana ilişkin okuma yapmaktan sıkılmadıkları anlaşılmıştır.

Derslerin ilgi alanına uygunluğu boyutunda tüm ifadeler, kararsız tutum olan 4 üzerinde “*ilgi alanı içerisinde*” altında ise “*ilgi alanı dışında*” şeklinde analiz edildiğinde İFF konuları öğrencilerin yaklaşık %82’sinin ilgi alanına girerken %10’unun ilgi alanına girmemektedir.

Şekil 9. Derslere İlgili Boyutu Ortalamaları



3.7. Dersleri Öğrenme Arzusu Boyutunda Bulgular

Dersleri öğrenme arzusu var olan bireylerin öğrenme çıktılarının kazanımı hususunda zorluk yaşamadıkları ve bu çıktılarının kazanımında öğrenme arzusunun en etkili faktör olduğu ifade edilmektedir.²⁰ Bu çift yönlü ilişki gereği her disiplin bağlamında akademik başarının temin edilmesi için öğrenme arzusu gerek şart olarak kabul edilmektedir.

İlim öğrenmeye talip olmak İslam anlayışında önemli bir yer tutmaktadır. Peygamber Efendimiz’in (a.s.) “*İlim öğrenmek kadın-erkek her Müslümana farzdır*” ve “*Hikmet (faydalı ilim) Mü’min’in yitik malıdır; onu nerede bulursa alır*” hadis-i şerifleri ilim öğrenmenin önemini vurgulamaktadır. Hz. Ali’ye atfedilen “*Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum*” ifadesi de bu önemin bir tezahürüdür.

İslam İktisadı ve Finansı kaidelerinin sadece bir sosyal bilim olarak telakki edilemeyeceği ve her Müslümanın finansal kararlarında bilmesi/uyması gereken bütüncül kurallar manzumesi olduğu bir gerçektir. En basit misalle finans ile özdeşleşen faiz, belirsizlik, spekülasyon, kumar, para veya borç gibi konularda İslam İktisadi anlayışının geleneksel finans anlayışı ile büyük oranda farklılaştığı görülür. Bu ve benzeri farkların bilinmesinin kişinin hem dünyevi hem de uhrevi hayatına ilişkin kabullerinin ve pratiklerinin farklılaşmasına vesile olmaktadır. Bu gerçeklerden hareketle Müslüman bireylerin finansal davranışlarının diğer kimselerden farklı olacağı kabul edilmektedir. Bu hususta literatürde yapılan çalışmalar da bu kabulü desteklemektedir.²¹

Yukarıda belirtilen önem ve literatürde incelenmesi saikiyle İFF konularının öğrenciler tarafından ne denli öğrenmek istendiği hassaten araştırılmıştır. Bu kapsamda 4 ifadeye yer verilmiş olup sonuçlar aşağıdaki şekildedir.

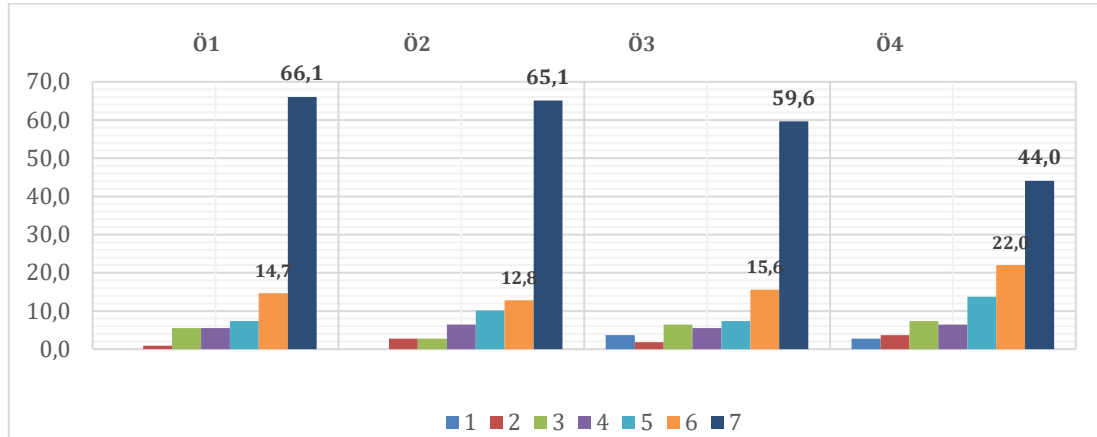
Ö1	İslâm İktisadı ve Finans hakkında daha çok şey öğrenmek isterim.	Öğrenme Arzusu Boyutu
Ö2	İslâm İktisadı ve Finansı öğrenmekten keyif alırım.	Öğrenme Arzusu Boyutu

²⁰ Etem Yeşilyurt, “Eğitim Fakültesi Lisans Programları Ders Öğrenme Çıktılarının Kazanımını Etkileyen Değişkenlerin Etkisi ve Nedenleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/63 (2019), 904-925.

²¹ Sabahattin Zaim, “İktisadi Faaliyetlerde İslami Davranış Tarzı”, *İslam Tetkikleri Dergisi* 7 (19 Mart 2012), 227-241; Mustafa Canbaz, “Katılım Bankaları Borçluluğa mı, Reel Ekonomiye mi Katkı Yapmalı?”, *Academic Studies on Social and Education Sciences* (Ankara: Gece Akademi, 2019), 187-207; H. Yusuf Güngör - Resul Güleç, “Muhafazakârlık Tutumunun Finansal Davranışlara Etkisi Adıyaman İlindeki Kamu Personeli Üzerine Bir Araştırma”, *Van Yüzcü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6/12 (06 Aralık 2021), 1-14.

Ö3	İslâm İktisadı ve Finans konusunda arkadaşlarımla tartışarak öğrenmek hoşuma gider.	Öğrenme Arzusu Boyutu
Ö4	İslâm İktisadı ve Finans çalışmalarını okumak ve yeni şeyler öğrenmek bana zevk veriyor.	Öğrenme Arzusu Boyutu

Şekil 10. Öğrenme Arzusu Boyutu Skorları



Öğrenciler Ö1 kodlu “**İslâm İktisadı ve Finans hakkında daha çok şey öğrenmek isterim**”, Ö2 kodlu “**İslâm İktisadı ve Finansı öğrenmekten keyif alırım**” ve Ö3 kodlu “**İslâm İktisadı ve Finans konusunda arkadaşlarımla tartışarak öğrenmek hoşuma gider**” ifadelerine yüksek düzeyde olumlu katılım göstermişlerdir. En yüksek iki puan türünde (6+7) toplam olumlu görüşler sırasıyla %81, %78 ve %75 seviyesindedir.

Ö4 kodlu “**İslâm İktisadı ve Finans çalışmalarını okumak ve yeni şeyler öğrenmek bana zevk veriyor**” ifadesinde ise en yüksek puan türünde %44 seviyesine düşerken yukarıdaki ilk üç ifadeye uygulanan analize göre ise katılım %66 seviyesinde izlenmektedir. Buradaki düşüş eğilimi İİF’ye ilişkin çalışmaları okumaktan ziyade bu konularda eğitim alarak ve tartışarak öğrenmenin daha tercih edilir olduğunu göstermektedir. İlk üç ifadeye nazaran düşük olmasına rağmen %66 olan sonucun olumlu kanaati ve eğilimi gösterdiği açıktır.

Tüm ifadeler kararsız tutum olan 4 puan üzerinde “**öğrenme arzusu yüksektir**” altında ise “**öğrenme arzusu düşüktür**” şeklinde analiz edildiğinde ise İİF konularında öğrencilerin yaklaşık %85’i yüksek öğrenme arzusu olduğunu yaklaşık %10’u ise öğrenme arzusunun düşük olduğunu ifade etmiştir. Sonuçlar aşağıdaki şekilde Grafik 11’de gösterilmiştir.

Şekil 11. Öğrenme Arzusu Boyutu Ortalamaları

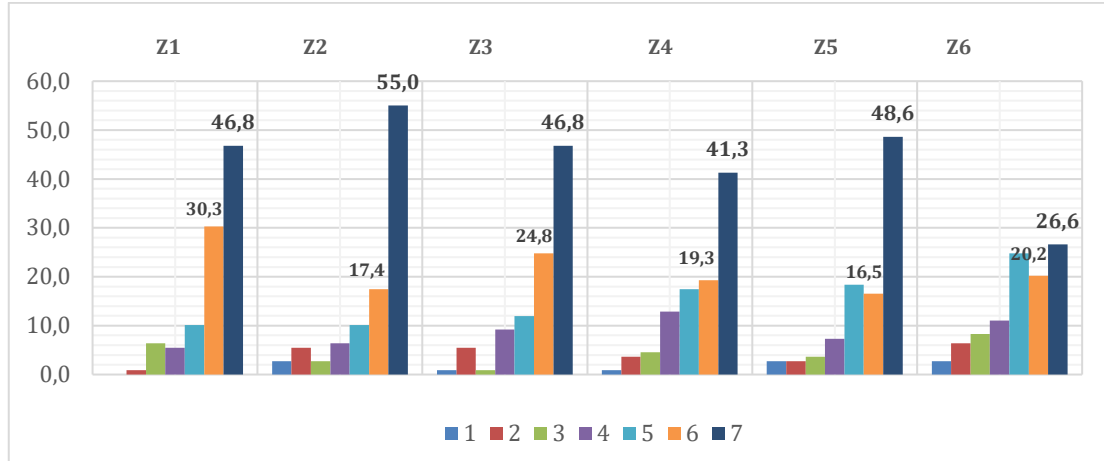


3.8. Derslerin Zorluğu Boyutunda Bulgular

İslam İktisadı ve Finansı literatürünün düzenli bir biçimde işlenmesi yeni bir durum olarak kabul edilebilir. 20. yüzyılın ortalarından itibaren gelişen literatür hala gelişmeye devam etmektedir. Bugün İİF başlığı altında incelenen konular henüz iktisat ve finans başlığı altında ele alınmazken İslam Hukuku ve İslam Ahlakı başlığı altında değerlendirilmiştir. Akabinde günümüzün ihtiyaçlarına paralel olarak bu konuların özel olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. İİF konularının multidisipliner yapısı gereği karmaşık veya zor olduğu düşünülmektedir. Bu durumun öğrenciler nezdinde nasıl taktir edildiği 6 ifade üzerinden test edilmiştir. İfadeler ve sonuçlar aşağıdaki şekildedir.

Z1	İslâm İktisadı ve Finans konularını anlayabiliyorum.	Derslerde Zorluk Boyutu
Z2	İslâm İktisadı ve Finansı öğrenmek bana zor gelmiyor.	Derslerde Zorluk Boyutu
Z3	İslâm İktisadı ve Finans derslerinin sınavlarından çekinmem.	Derslerde Zorluk Boyutu
Z4	İslâm İktisadı ve Finans derslerinde zaman kolay geçiyor.	Derslerde Zorluk Boyutu
Z5	İslâm İktisadı ve Finansı ile ilgili soruları çözmek ilgimi çeker	Derslerde Zorluk Boyutu
Z6	İslâm İktisadı ve Finans konuları karmaşık değildir.	Derslerde Zorluk Boyutu

Şekil 12. Derslerin Zorluğu Boyutu Skorları

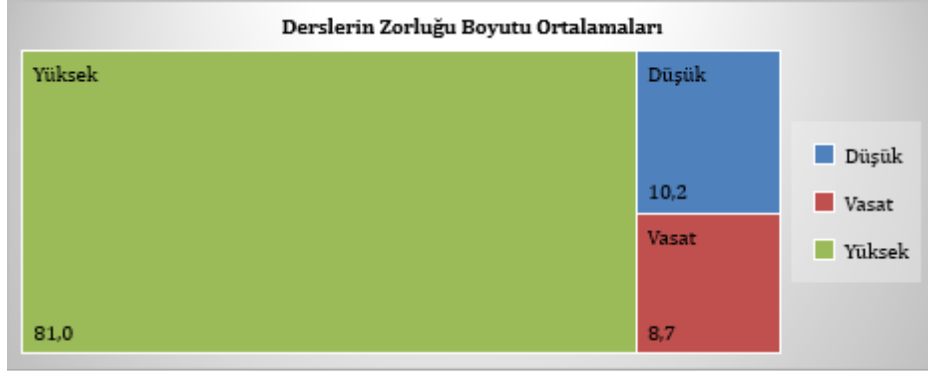


Öğrenciler Z1 kodlu “**İslâm İktisadı ve Finans konularını anlayabiliyorum**” ifadesine en yüksek iki puan türünde toplamda %77 düzeyinde katılarak dersleri anlamının zor olmadığını teyit etmişlerdir. Doğrudan zorluğun araştırıldığı soru olan Z2 kodlu “**İslâm İktisadı ve Finansı öğrenmek bana zor gelmiyor**” ifadesine ise %72 düzeyinde katılarak derslerde zorluk yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Benzer bir sonuç Z3 kodlu “**İslâm İktisadı ve Finans derslerinin sınavlarından çekinmem**” ifadesinde görülmektedir. Öğrencilerin sınavlar konusunda yüksek endişe taşımadığı anlaşılmıştır.

Z4 kodlu “**İslâm İktisadı ve Finans derslerinde zaman kolay geçiyor**” ve Z5 kodlu “**İslâm İktisadı ve Finansı ile ilgili soruları çözmek ilgimi çeker**” ifadelerinde %60'larda olumlu kanaatler bildirilmiştir. Z6 kodlu “**İslâm İktisadı ve Finans konuları karmaşık değildir**” sorusu ise bu boyut içerisinde en ayırıcı soru olmuştur. En yüksek iki puan türünde öğrencilerin %47'si dersin karmaşık olmadığını düşünmektedir. Bu ifadeye 5 puan veren %25'lik bir öğrenci grubu olduğu görülmüştür. Dolayısıyla diğer sorulara nazaran daha farklı bir dağılım görülmektedir.

Tüm ifadeler kararsız tutum olan 4 puan üzerinde “*dersler zor olmadığı*” kanaatini altında ise “*derslerin zor olduğu*” kanaatini desteklediği varsayıldığında %81 oranında derslerin zor olmadığını düşünürken %10’u ise derslerin zor olduğunu ifade etmektedir. Sonuçlar aşağıdaki şekilde Grafik 13’de gösterilmiştir.

Şekil 13. Derslerin Zorluğu Boyutu Ortalamaları



3.9. Kariyer Boyutunda Bulgular

İslam İktisadı ve finansı ekosistemi içerisinde birçok farklı kariyer imkânı bulunmaktadır. İslami finansta kariyer denildiğinde öncelikle katılım bankalarında çalışmak akla gelmektedir. Ancak bu bakış açısı kısıtlayıcı bir yaklaşımdır. Halbuki ekosistem içerisinde katılım sigorta şirketleri, finansal yatırım şirketleri, tasarruf finans şirketleri, düzenleyici kurumlar, ser’i kurullar, danışmanlık şirketleri, üniversiteler, vakıflar ve dernekler gibi birçok alternatif kurum veya kuruluşta çalışma fırsatları bulunmaktadır.

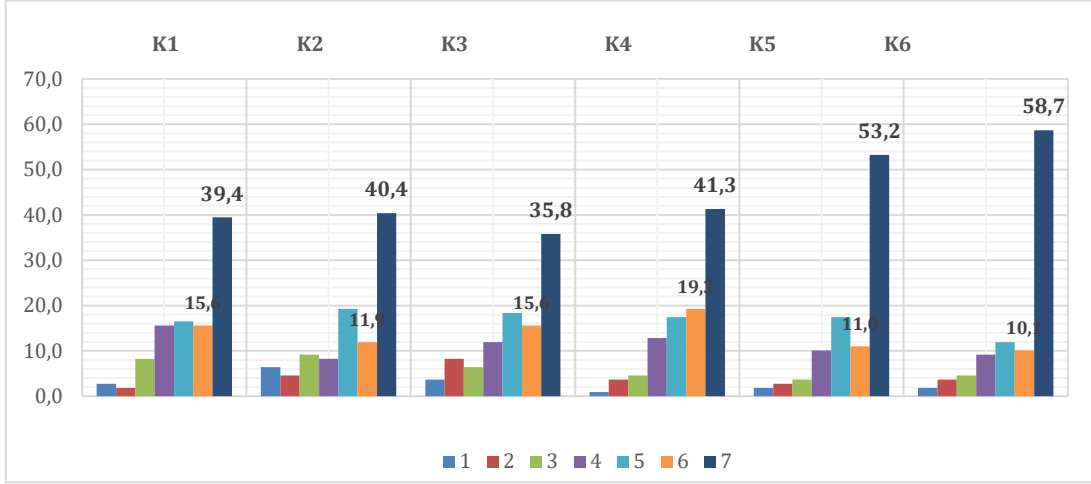
Katılım finans, özellikle ülkemizde uzun yıllardır büyük bir farkındalık sorunu yaşamaktadır. Bu sorunun aşılması adına akademide sürekli biçimde çalışmalar yapılmakta ve ilgili taraflara büyük görevler düştüğü hatırlatılmaktadır.²² Bu konuda literatürümüzde hatırı sayılır sayıda çalışma bulunmaktadır.

Farkındalık probleminin doğal bir sonucu olarak öğrenciler de benzer biçimde sistemden ve kariyer olanaklarından düşük seviyede haberdardır. Bu boyut altında İİF derslerini almalarının ardından öğrencilerin kariyer beklentilerinde nasıl bir değişim gerçekleştiği ve beklentilerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda öğrencilere 6 ifade verilmiş olup sonuçlar Grafik 14’te görüldüğü şekildedir.

K1	İslâm İktisadı ve Finansı öğrenerek gelecekte iyi bir kariyer sahibi olacağıma inanıyorum.	Kariyer Boyutu
K2	Çalışma hayatımın çoğunu İslâm İktisadı ve Finansına ayırmak isterim.	Kariyer Boyutu
K3	İslâm İktisadı ve Finansı öğrenmenin ileride bana önemli parasal kazanç sağlayacağını düşünüyorum.	Kariyer Boyutu
K4	İslâm İktisadı ve Finans konusunda yıllarca çalışma yapsam sıkılmam.	Kariyer Boyutu
K5	İslâm İktisadı ve Finansını iyi bilmek kariyer seçeneklerimi artıracaktır.	Kariyer Boyutu
K6	Meslek hayatımda İslâm İktisadı ve Finansını kullanacağımı düşünüyorum.	Kariyer Boyutu

²² Mustafa Acar, “İslâm İktisadının Başlıca Sorunları / Major Problems of Islamic Economics”, *İslami Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2003), 540-546; Zeyneb Hafsa Orhan vd., *Türkiye’de İslam İktisadı Tecrübesi: Teorik ve Pratik Birikimler* (Maruf Vakfı, 2017), 295-328; Haşim Akça - Oğuzhan Bozatlı, “İslam Ekonomisinin İhmal Edilen Konumu: Metodolojik Sorunlar Ve Çözüm Önerileri”, *Journal of History School* XLII (28 Ekim 2019), 1188-1218; Merve Büşra ALTUNDERE Doğan, “İslami Finans Okuryazarlığı ve Finansal Tercihlere Etkisi”, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi* 14/1 (17 Temmuz 2020), 69-98; Muhammet Fatih Canbaz, “İslam İktisadi Ve Finansında Temel Sorunlar”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 22/2 (29 Aralık 2020), 244-258.

Şekil 14. Kariyer Boyutu Skorları



Öğrenciler K1 kodlu **“İslâm İktisadı ve Finansı öğrenerek gelecekte iyi bir kariyer sahibi olacağıma inanıyorum.”** ifadesine en yüksek puan türünde %40’a yakın bir katılım göstermişlerdir. Benzer bir sonuç K2 kodlu **“Çalışma hayatımın çoğunu İslâm İktisadı ve Finansına ayırmak isterim.”** ifadesinde görülmektedir. Bu iki sonuçtan hareketle İİF alanının öğrencilerin kariyer tercihlerinde en üstte yer almadığı düşünülmüştür. K3 kodlu **“İslâm İktisadı ve Finansı öğrenmenin ileride bana önemli parasal kazanç sağlayacağını düşünüyorum.”** ifadesine %36 olan katılım da bir önceki kanaati desteklemektedir. Ayrıca bu üç ifade sonuçlarından öğrencilerin bu alanda var olan kariyer seçenekleri hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları da anlaşılabilir. İlk üç ifade en yüksek iki puan türünde değerlendirildiğinde olumlu katılımın %50 seviyelerinde kalması öğrencilerin İslami Finansa kariyer konusunda çekingen bir tavra sahip olduklarını göstermektedir.

K5 kodlu **“İslâm İktisadı ve Finansını iyi bilmek kariyer seçeneklerimi artıracaktır.”** ifadesine katılımın nispeten daha yüksek olduğu görülürken en yüksek iki puan türünde dahi toplamda %64 seviyesinde kalması alanda iş imkanları farkındalığının hala düşük olduğunu desteklemektedir.

K6 kodlu **“Meslek hayatımda İslâm İktisadı ve Finansını kullanacağımı düşünüyorum.”** ifadesi bu boyut altında en yüksek destek alan ifade olmuştur. En yüksek iki puan türünde toplamda %69 olumlu görüş bildirilmiştir. Buradaki ifadeye katılımın yüksek olması, İİF konularının yalnızca profesyonel iş hayatında değil bireysel finansal kararlarda da etkin olacağını bilinmesine bağlanmıştır. Öğrencilerin katılım finansa ilişkin bir kariyer yapmasalar da bu alana ilişkin öğrendiklerini bireysel finansal kararlarında uygulayacakları düşünülmüştür.

3.10. Demografik Özelliklere Göre Farklılıkların Analizleri ile İncelenmesi

Araştırmada demografik özelliklere göre farklılıkların tespit edilmesinde en uygun istatistiksel yöntemleri belirlemek amacıyla öncelikle verilere normallik testi yapılmıştır. İlk üç anahtar ifadeye ve oluşturulan ölçeğe yapılan analize göre hiçbir ifadenin normal dağılıma sahip olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum sosyal bilimlerde sıkça rastlanan bir durum olmakla birlikte bir önceki bölümde verilen frekans analizi grafiklerden de normallığın sağlanmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Birçok ifadede sağa yatkın grafikler normal dağılımın olmadığına işaretler. Bu nedenle parametrik testlerin varsayımları yerine getirmemesinden araştırma analizinde Mann - Whitney U ve Kruskal Wallis H testlerinin uygulanmasına karar verilmiştir. Analizler sonucunda istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde farklılık tespit edilen ifadeler üzerinde yoğunlaşılacak olup farklılık içermeyen diğer sonuçlar yalnızca belirtilecektir.

Farklılıkların tespitinde öncelikle ankete katılan öğrencilerin cevaplarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin olarak Mann Whitney-U Testi uygulanmıştır. Boş hipotez aşağıdaki gibi planlanmıştır.

H0: "Araştırmaya katılan öğrencilerin İslam İktisadı ve Finansı derslerine bakış açıları ölçeği yanıtlarında cinsiyete göre fark yoktur."

H1: "Araştırmaya katılan öğrencilerin İslam İktisadı ve Finansı derslerine bakış açıları ölçeği yanıtlarında cinsiyete göre fark vardır."

Analiz sonuçlarına göre herhangi bir ifadede erkek ve kız öğrenciler arasında fark tespit edilmemiş ve boş hipotez kabul edilmiştir. Erkek ve kadın öğrencilerin İslam İktisadı ve Finansı derslerine bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

İkinci aşamada ankete katılan öğrencilerin cevaplarının eğitim alınan programa göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin olarak Kruskal Wallis - H Testi uygulanmıştır. Teste 41 ifade katılmıştır. Boş hipotez aşağıdaki gibi planlanmıştır.

H0: "Araştırmaya katılan öğrencilerin İslam İktisadı ve Finansı derslerine bakış açıları ölçeği yanıtlarında programa göre fark yoktur."

H1: "Araştırmaya katılan öğrencilerin İslam İktisadı ve Finansı derslerine bakış açıları ölçeği yanıtlarında programa göre fark vardır."

Kruskal Wallis - H analiz sonuçlarına göre öğrencilerin okuduğu programlara göre ifadelerine verdikleri cevapların farklılaştığı ve programlara göre anlamlı farklar olduğu görülmüştür. Test sonuçları veri yoğunluğu nedeniyle ilk 3 ifade üzerinden gösterilmiştir.

Tablo 2. Test İstatistikleri

	İİF ilgi düzeyinizi belirtiniz.	İslâm İktisadı ve Finansı öğrenmekten zevk alırım.	İslâm İktisadı ve Finansı öğrenmek bana zor gelmiyor.
Kruskal-Wallis H	24,667	23,705	24,457
Serbestlik Derecesi	3	3	3
p	0,000	0,000	0,000

Yukarıda raporlanan istatistik sonuçlarına göre katılımcıların okuduğu programlar ile ifadelerine verdikleri cevaplar arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p=0.000<0.05$). H_0 hipotezi reddedilmiş ve H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Farklılıkların hangi programlar arasında olduğunu anlamak adına çoklu karşılaştırmalar yapılmıştır. Çoklu karşılaştırmada verilerin normallik ve homojen varyans dağılımı sağlanmadığından One-Way Anova: Post Hoc / Tamhane's T2 analizi tercih edilmiştir. Yapılan analiz neticesinde anlamlı farklılıkların tespit edildiği ifadeler ve gruplar aşağıdaki şekildedir.

Tablo 3. Farklılık Tespit Edilen İfadeler Çoklu Karşılaştırma - Tamhane's T2 Analizi

İfade	I	J	Ortalama Fark (I-J)	Standart Hata	Olasılık Değeri p
İslam İktisadı ve Finansına olan ilgi düzeyinizi belirtiniz.	YL	Ön Lisans	2,06818	1,19706	0,697
		Lisans	1,33414*	0,28983	0,000
		Doktora	-0,28896	0,19153	0,596
	Doktora	Ön Lisans	2,35714	1,19878	0,599

		Lisans	1,62310*	0,29688	0,000
		YL	0,28896	0,19153	0,596
İslâm İktisadı ve Finansı öğrenmekten zevk alırım.	Doktora	Ön Lisans	3,25000	0,85391	0,177
		Lisans	1,17021*	0,22000	0,000
		YL	,36364*	0,09803	0,004
İslâm İktisadı ve Finansı öğrenmek bana zor gelmiyor.	Doktora	Ön Lisans	3,67857	0,63319	0,055
		Lisans	1,41793*	0,25335	0,000
		YL	,74675*	0,24995	0,026
Boş zamanlarımda İslâm İktisadı ve Finans okumaları yaparım.	YL	Ön Lisans	3,86364*	0,55993	0,008
		Lisans	1,59768*	0,35454	0,000
		Doktora	-0,13636	0,43891	1,000
	Doktora	Ön Lisans	4,00000*	0,61573	0,003
		Lisans	1,73404*	0,43738	0,003
		YL	0,13636	0,43891	1,000
İslâm İktisadı ve Finansı derslerini diğer derslerden daha çok severim.	YL	Ön Lisans	2,56818	1,05866	0,425
		Lisans	1,19584*	0,33327	0,003
		Doktora	0,28247	0,57973	0,998
İslâm İktisadı ve Finans çalışmalarını okumak bana zevk veriyor.	YL	Ön Lisans	4,06818	0,95801	0,123
		Lisans	1,12669*	0,28103	0,001
		Doktora	0,10390	0,45906	1,000
İslâm İktisadı ve Finansı ekonomik hayatı anlamama yardımcı olan bir derstir.	YL	Ön Lisans	2,13636*	0,29142	0,003
		Lisans	0,38636	0,22606	0,436
		Doktora	-0,47078	0,17845	0,063
	Doktora	Ön Lisans	2,60714*	0,26818	0,004
		Lisans	,85714*	0,19518	0,000
		YL	0,47078	0,17845	0,063
İslâm İktisadı ve Finans konusunda arkadaşlarımla mülâhaza etmek (tartışmalar yapmak) hoşuma gider.	YL	Ön Lisans	3,65909	1,22946	0,300
		Lisans	1,27611*	0,29809	0,000
		Doktora	0,08766	0,22888	0,999
İslâm İktisadı ve Finans dersleri en ilgili olduğum derslerdendir.	YL	Ön Lisans	2,61364	0,97776	0,349
		Lisans	1,15619*	0,33246	0,005
		Doktora	-0,24351	0,48252	0,997
	YL	Ön Lisans	3,06818	0,93991	0,216

Çalışma zamanımın çoğunu İslâm İktisadı ve Finansına ayırmak isterim.	Lisans	1,55754*	0,35343	0,000	
	Doktora	0,13961	0,51381	1,000	
İslâm İktisadı ve Finans dersleri zevkli/eğlenceli derslerdir.	YL	Ön Lisans	2,15909	0,86579	0,408
		Lisans	1,04739*	0,26075	0,001
		Doktora	0,48052	0,48406	0,914
İslâm İktisadı ve Finans derslerinde zaman hızla geçiyor.	YL	Ön Lisans	2,43182	0,86820	0,322
		Lisans	,99033*	0,28244	0,004
		Doktora	0,11039	0,41540	1,000
İslâm İktisadı ve Finans konusunda yıllarca okuma yapsam sıkılmam.	YL	Ön Lisans	2,75000	1,12946	0,420
		Lisans	1,51064*	0,33339	0,000
		Doktora	0,14286	0,50372	1,000
İslâm İktisadı ve Finans konularını anlayabiliyorum.	YL	Ön Lisans	2,70455	0,75803	0,193
		Lisans	,83752*	0,22891	0,003
		Doktora	-0,25974	0,19697	0,736
	Doktora	Ön Lisans	2,96429	0,76759	0,146
		Lisans	1,09726*	0,25880	0,001
		YL	0,25974	0,19697	0,736
İslâm İktisadı ve Finansı konularında düşünme yeteneğine sahip olduğumu düşünüyorum.	YL	Ön Lisans	3,02273	0,65725	0,095
		Lisans	,94826*	0,26568	0,004
		Doktora	-0,04870	0,25908	1,000

İlgili analiz neticesinde sırasıyla şunlar söylenebilir;

“İslâm İktisadı ve Finansına olan ilgi düzeyinizi belirtiniz.” ifadesine katılımda YL ve Doktora öğrencileri, Lisans öğrencileri ile anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

“İslâm İktisadı ve Finansı öğrenmekten zevk alırım.” ifadesine katılımda Doktora öğrencileri, Lisans ve YL öğrencileri ile anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

“İslâm İktisadı ve Finansı öğrenmek bana zor gelmiyor.” ifadesine katılımda Doktora öğrencileri Lisans öğrencileri ile anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

“Boş zamanlarımda İslâm İktisadı ve Finans okumaları yaparım.” ifadesine katılımda YL öğrencileri Lisans öğrencileri ile farklılaşırken; Doktora öğrencileri hem Ön lisans hem de Lisans öğrencileri ile anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

“İslâm İktisadı ve Finansı derslerini diğer derslerden daha çok severim.” ifadesine katılımda YL öğrencileri Lisans öğrencileri ile anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

“İslâm İktisadı ve Finans çalışmalarını okumak bana zevk veriyor.” ifadesine katılımda YL öğrencileri Lisans öğrencileri ile anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

"İslâm İktisadı ve Finansı ekonomik hayatı anlamama yardımcı olan bir derstir." ifadesine katılımda YL öğrencileri Ön lisans öğrencilerinden farklılaşırken; Doktora öğrencileri Lisans öğrencileri ile anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

"İslâm İktisadı ve Finans konusunda arkadaşlarımla mülâhaza etmek (tartışmalar yapmak) hoşuma gider." ifadesine katılımda YL öğrencileri ile Lisans öğrencileri anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

"İslâm İktisadı ve Finans dersleri en ilgili olduğum derslerdendir." ifadesine katılımda YL öğrencileri ile Lisans öğrencileri anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

"Çalışma zamanımın çoğunu İslâm İktisadı ve Finansına ayırmak isterim." ifadesine katılımda YL öğrencileri ile Lisans öğrencileri anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

"İslâm İktisadı ve Finans dersleri zevkli/eğlenceli derslerdir." ifadesine katılımda YL öğrencileri ile Lisans öğrencileri anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

"İslâm İktisadı ve Finans derslerinde zaman hızla geçiyor." ifadesine katılımda YL öğrencileri ile Lisans öğrencileri anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

"İslâm İktisadı ve Finans konusunda yıllarca okuma yapsam sıkılmam." ifadesine katılımda YL öğrencileri ile Lisans öğrencileri anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

"İslâm İktisadı ve Finans konularını anlayabiliyorum." ifadesine katılımda YL ve Doktora öğrencileri, Lisans öğrencileri ile anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

"İslâm İktisadı ve Finansı konularında düşünme yeteneğine sahip olduğumu düşünüyorum." ifadesine katılımda YL öğrencileri ile Lisans öğrencileri anlamlı oranda farklılaşmaktadır.

Analiz sonuçlarına göre genel bir değerlendirme yapıldığında eğitim programı daha üst seviyeye çıktıkça öğrencilerin ifadelerle olumlu manada katılma puanlarının arttığı görülmektedir. Ön lisans ve Lisans öğrencilerinin İslam İktisadı ve finansına bakış açılarının görüşleri arasında herhangi bir anlamlı farklılık tespit edilemezken öğrencinin YL veya doktora eğitiminde olması alana ve derslere olan ilgisini arttırdığı ve farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sonuçlardan hareketle yaş büyüdükçe, uzmanlaşma ve bilinç arttıkça alana olan ilginin arttığı söylenebilir.

SONUÇ

İslam İktisadı ve Finansı literatürü belirli bir olgunluğa erişirken eğitim kurumlarının veya verilen derslerin ne derece etkin olduğu konusunda henüz yeterli veri ve olgunluk tesis edilememiştir. Bu çalışmanın bu eksikliğe hizmet eden bir yönü bulunmaktadır. Literatürde henüz benzer bir çalışma olmaması bu çalışmayla eksiklerin ilk kez görülmesi ve tamam edilmesi konusunda yardımcı olacaktır.

Araştırma Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Finans ve Bankacılık Anabilim dalı altında yürütülen Finans Bankacılık Lisans, Finans Bankacılık Yüksek Lisans ve Katılım Bankacılığı Doktora programında eğitim gören öğrencilerden elde edilen verilerle yürütülmüştür. Ek olarak sosyal medya araçlarından bu kapsamda eğitim almış öğrencilerden görüş talep edilmiştir. 109 anket verisi araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışmada Frekans Analizi, Mann - Whitney U, Kruskal Wallis H ve One-Way Anova: Post Hoc / Tamhane's T2 analizleri yapılmıştır.

Çalışma sonuçlarına göre öğrenciler İslam İktisadı ve Finansı hakkında oluşturulan boyutlarda aşağıdaki şekilde görüş bildirmişlerdir;

- I. %73 oranında dersleri ve alanı sevdiğini,
- II. %85 oranında dersleri faydalı bulduğunu,
- III. %86 oranında derslerin gerekli olduğunu,
- IV. %81 oranında ilgi alanına girdiğini,
- V. %85 oranında öğrenme arzusuna sahip olduklarını,

- VI. %81 oranında derslerin zor olmadığını ve
VII. %76 oranında ise kariyerlerinde bu alanın etkili olacağını ifade etmiştir.

Kararsız tutumun %6 ile %12 arasında dalgalandığı görülürken İslam İktisadı ve finansına olumsuz tutumu gösteren verilerin ise %7 ile %16 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Olumsuz tutumun en yüksek seviyede gözlemlendiği boyutların Sevgi ve Kariyer boyutları olduğu tespit edilirken olumlu tutumun en yüksek seviyede görüldüğü boyutlar ise Dersin gerekliliği, Öğrenme Arzusu ve Faydalı Bulma boyutunda olduğu anlaşılmıştır.

Kararsız ve olumsuz tutum birlikte değerlendirildiğinde ortalama %20 bir kayıp olduğu düşünülürse bu kitlenin de kazanılması gerektiği açıktır. Özellikle bu öğrencilerin dersleri almış olmasına rağmen belirsiz veya olumsuz görüşe sahip olmaları bir sorun olarak ifade edilebilir. Bu noktada öğretim elemanlarına dersi sevdirmek adına daha fazla görevler düşmektedir. Derslerin daha akıcı ve interaktif biçimde sunulması öğrenci kanaatlerini değiştirebilecek unsurlardandır.

Araştırmanın temel sorusu olan öğrencilerin İslam İktisadı ve Finansı derslerine bakış açılarının ne olduğuna yönelik olarak nihai aşamada yüksek oranda olumlu olduğu kanaatine varılmıştır. Bulgularda, derslerin arttırılması gerektiğinin, eğitim hayatı sonrasında muhakkak bu bilgilerin öğrencilerce kullanılacağı, öğrenmeyi yüksek oranda arzuladıklarının ve derslerin öğrencilerin kariyer hedeflerini etkilediğinin tespit edilmesi çalışmanın önemli çıktılarından olmuştur.

Geliştirilmesi gereken kısımların ise dersler ve alan hakkında farkındalığın artırılması, kariyer seçeneklerinin daha belirgin hale gelmesi, okuma yapma konusunda öğrencilerin teşvik edilmesi ve derslerin daha anlaşılır biçimde icra edilmesi olduğu söylenebilir. Ders karşı olumsuz tutumun tali nedenlerinden birinin İslami finansal bilgi ve okuryazarlık konusunda ilk kez bir dersle muhatap kalınması olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle özellikle YL ve Doktora eğitimlerinde farklı fakültelerden gelen öğrenciler dikkate alındığında farklı bölümlerde de İİF'ye ilişkin seçmeli dersler konulması düşünülmelidir. İlahiyat veya İslami İlimler Fakültelerinden mezun bireylerin İslami Finans ve geleneksel finansal bilgi açıklarını ancak bu yolla kapamaları mümkün olabilir.

Farklılıkların tespiti analizinde ise eğitim alınan programın daha yüksek olması halinde bakış açısının olumlama eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir. Bu veriden hareketle İİF eğitimlerinin öğrencilere erken aşamada verilmesi bakış açısının, tutumun ve ilginin daha müspet hale getirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu noktada bankacılık ve finans eğitimi verilen lise düzeyinde İİF'ye ilişkin giriş derslerin müfredata katılması çok önemli bulunmuştur.

Gelecek çalışmalarda;

- Alana karşı olumsuz tutumun nedenleri nelerdir?
- Alanın ve derslerin sevdirmesi adına hangi geliştirmeler yapılabilir?
- Alanın farkındalığı ve etkinliği nasıl artırılabilir?
- Olumsuz tutum sergileyen tarafların itirazları ve onları geri kazanmak adına ne gibi önlemlere başvurulmalıdır?

gibi soru işaretlerini ortadan kaldıracak devam araştırmaları yapılabilir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder / The author declare that have no competing interests.

KAYNAKÇA

- Acar, Mustafa. "İslâm İktisadının Başlıca Sorunları / Major Problems of Islamic Economics". *İslami Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2003), 540-546.
- Akça, Haşim - Bozatlı, Oğuzhan. "İslam Ekonomisinin İhmal Edilen Konumu: Metodolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Journal of History School XLII* (28 Ekim 2019), 1188-1218. <https://doi.org/10.29228/joh.24743>
- Ayten, Ali vd. "Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 45-79.
- Bulca, Handan - Erem, Işıl. "Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe ve Finans Eğitime Yönelik Düşünceleri: Uşak Üniversitesi'nde Bir Araştırma". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/3 (03 Haziran 2014), 67-94. <https://doi.org/10.12780/UUSBD364>
- Canbaz, Muhammet Fatih. "İslam İktisadi ve Finansında Temel Sorunlar". *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 22/2 (29 Aralık 2020), 244-258. <https://doi.org/10.33707/akuiibfd.727380>
- Canbaz, Mustafa. "Katılım Bankaları Borçluluğa mı, Reel Ekonomiye mi Katkı Yapmalı?" *Academic Studies on Social and Education Sciences*. 187-207. Ankara: Gece Akademi, 2019.
- Canbaz, Serdar vd. "Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe Eğitime Bakış Açıları: Kırklareli Üniversitesi Babaeski Meslek Yüksekokulu İşletme Yönetimi Programı Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". Presentation, Mayıs 2011.
- Çalışkan, Muhammed Beşir. *Nurettin Topçuda İktisadi İnsan Tasavvuru*. İstanbul: İktisat Yayınları, 1., 2021.
- Çelik, Süleyman vd. "Öğrenci Başarısının Derse Katılım ve Öğretmen Yakınlığıyla İlişkisi - The Relation of Student Achievement with Course Attendance and Teacher Immediacy". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 26/1 (15 Ocak 2018), 209-217. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.378129>
- Çivril, Hanife vd. "Uzaktan Eğitim Ders İçeriklerinde Bilişsel Ergonomi ve Kullanılabilirlik". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 233-246.
- Doğan, Merve Büşra ALTUNDERE. "İslami Finans Okuryazarlığı ve Finansal Tercihlere Etkisi". *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi* 14/1 (17 Temmuz 2020), 69-98. <https://doi.org/10.46520/bddkdergisi.789957>
- Durmuş, Muhammed Emin - Yardımcıoğlu, Fatih. "İlahiyat Öğrencileri Ne Kadar İslami Finans Okuryazarı?" *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 6/1 (01 Ocak 2018), 167-183. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sevad/issue/53362/709459>
- Eroğlu, Fahriye - Kalaycı, Nurdan. "Üniversitelerdeki Zorunlu Ortak Derslerden Yabancı Dil Dersinin Uzaktan Eğitim Uygulamasının Değerlendirilmesi". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 18/1 (26 Haziran 2020), 236-265. <https://doi.org/10.37217/tebd.683250>

- Gençtürk, Mehmet vd. "Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe-Finans Eğitimine Bakış Açıkları ve Farkındalıkları Üzerine Bir Uygulama". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13/1 (01 Mart 2008), 209-228.
- Güngör, H. Yusuf - Güleç, Resul. "Muhafazakârlık Tutumunun Finansal Davranışlara Etkisi Adıyaman İlindeki Kamu Personeli Üzerine Bir Araştırma". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6/12 (06 Aralık 2021), 1-14.
- Kandemir, Tuğrul vd. "Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe Eğitimine Bakış Açıkları: Afyon Kocatepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulları Örneği". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18/2 (31 Aralık 2016), 133-151.
- Karaoğlu, Ömer. *Emek ve Sermaye Mücadelelerinin Dini Çözümü İngiltere Kilisesinden Gelen Sorulara Cevap - Eşref Efendizade Şevketi Mehmed*. İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık, 2019.
- Orhan, Zeyneb Hafsa vd. *Türkiye'de İslam İktisadı Tecrübesi: Teorik ve Pratik Birikimler*. Maruf Vakfı, 2017.
- Öner, Muhammed Hadin. "Katılım Finans Derslerinin İslami Finans Okuryazarlık Düzeyine Etkisi: Aksaray Üniversitesi Örneği". *Maruf İktisat İslâm İktisadı Araştırmaları Dergisi* 3/1 (30 Haziran 2023), 4-17. <https://doi.org/10.58686/marufiktisat.1292443>
- Şendurur, Utku - Akan, Abdülkadir. "Öğrencilerin Muhasebe Eğitimine Bakış Açıkları ve Muhasebe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme". *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (25 Ekim 2019), 317-326. <https://doi.org/10.31463/aicusbed.567122>
- Türkoğlu, Muhammet vd. *Sevginin Eğitimdeki Gücü / Power of Love in Education*, 2012. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.29681.89445>
- Ulusoy, Kadir - Gülüm, Kamile. "Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Öğrencilerinin Tarih Ve Coğrafya Derslerine Yönelik Tutumları (Adıyaman Örneği)". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25 (20 Haziran 2015).
- Ülgener, Sabri F. *Zihniyet ve Din İslam, Tasavvuf ve Çözüm Devri İktisat Ahlakı*. Derin Yayınları, 2006.
- Villegas, Fabyio. "Tanımlayıcı Analiz: Nedir + En İyi Araştırma İpuçları". *QuestionPro*. 30 Ağustos 2022. Erişim 30 Temmuz 2023
- Yeşil, Yeliz - Vatan, Ahmet. "Öğrencilerin Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Eğitimine Bakış Açıkları ve Farkındalıkları Üzerine Bir Uygulama". *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)* 4/3 (01 Ağustos 2014). https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000392
- Yeşilyurt, Etem. "Eğitim Fakültesi Lisans Programları Ders Öğrenme Çıktılarının Kazanımını Etkileyen Değişkenlerin Etkisi ve Nedenleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/63 (2019).
- Yılmaz, Atike vd. "Beden Eğitimi ve Çocuk Gelişimi Öğrencilerinin Bilişsel Esneklik ve Kaynaştırma Eğitimine Bakış Açıkları". *Trakya Eğitim Dergisi* 10/1 (31 Ocak 2020), 207-220. <https://doi.org/10.24315/tred.602942>
- Zaim, Sabahattin. "İktisadi Faaliyetlerde İslami Davranış Tarzı". *İslam Tetkikleri Dergisi* 7 (19 Mart 2012).
- "TYT-AYT Net Sihirbazı", ts. Erişim 30 Temmuz 2023
- "Uzmandan Sosyal Medyadaki 'Dezenformasyon Mafyalarına' Dikkat Uyarısı", 21 Şubat 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/egitim/uzmanindan-sosyal-medyadaki-dezenformasyon-mafyalarina-dikkat-uyarisi/678770>